

MAKAY GUSZTÁV

A MAGYAR FIATALSÁG A SORSKÉRDÉSEK ELŐTT

(EGY ÉRDEKES KÖRKÉRDÉS ÉRTÉKES EREDMÉNYEI)

Különlenyomat a Pannónia 1939. IV. évfolyamából.

PÉCS, 1939

Felelős kiadó: Makay Gusztáv,
DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.
A nyomdáért felelős: Wessely Károly igazgató.

MIT TUDUNK valójában a magyar ifjúságról? — Úgyszólván semmit. Divatos dolog beszélni és írni róla, mint a jövő letéteményeséről; újságok és könyvek sűrűn emlegetik; politikusok és pártok reá hivatkoznak; már most is őket érzik felelősnek a jövőért; a fiatalság maga, meg a közvélemény hangos szóval panaszolja elhelyezkedésének problémáját. De ezen a túlsókat emlegetett, máig sem egészen megoldott kérdésen kívül, ki ismeri a mai magyar fiatalságot? Ki tud róla mélyet és igazit, a lelkek titkos mélyén alakuló világnézetéről, az élet nagy kérdéseiben vallott felfogásáról, nemzeti hitvallásáról, észre sem vett vagy észrevenni nem akart problémáiról? A német és olasz fiatalság átlagos életfelfogásáról sokkal többet tudunk. A francia fiatalság változatosabb lelkivilágát számtalan kitűnő folyóirat, hitvallás és ankét hozza elénk. Csak a magyar fiatalokról nem tudunk úgyszólván semmit, és főképp nem tud a nagyközönség. Közöttünk élnek, közöttük élünk, de néhány meglesett és hamar elfelejtett vitán, megnyilatkozáson kívül legtöbbször csak felszínes, sokszor tévútra vezető megnyilvánulásokat tart számon róluk a közvélemény. Egy-egy tüntetést vagy nagyon hangos bajtársi nyilatkozatot fejcsóválva vesz tudomásul az idősebb nemzedék, és túlhamar általánosítással alkot véleményt az *egész* fiatal magyarságról. Nálunk a fiatalok folyóiratai — amúgy is kevés van — inkább csak szépirodalmi értékekről tesznek tanúbizonyságot, ugyanígy az izmos tehetségű fiatal írók regényei és a halódó líra. De ki tudja, mi van a lelkek mélyén, mi él a tömegek és az egyesek lelkében?

Pedig a magyar fiatalság itt van „a kapuk előtt“. Nagy tömegük, amelyben lassan kiforr a jövő, ott áll hallgatagon, titkoló köd alatt, mint valami ismeretlen, kiszámíthatatlan erő, várva és egyúttal kovácsolva sorsát. Ott áll a magyar társadalom

szervezetében, beékelődve a sokat vádolt és sokszor megtagadott idősebb nemzedékek gondosan védett hadsorai és az alulról feltörő lelkes, még kipróbálatlan gyerekifjúság között. Semmi sem lehetne izgalmasabb és értékesebb, mint tudni: mit rejt ez az ismeretlen erő, mit várhat tőle a magyarság, milyen vélemények, célok és elszánások élnek benne, — mert *olyan* lesz, úgy fog alakulni a magyarság *jövője* is. Ennek a megismerésnek tevékeny ereje lenne a jelen lelkiségének kialakulásában is.

Ez a gondolat ösztönözte a pécsi egyetem filozófiai intézetét arra, — még 1937-ben, — hogy igazgatójának, *Halasy-Nagy* József dr. professzornak vezetésével és aláírásával körkérdés-ívet küldjön szét a magyar egyetemek hallgatóinak, karra, korra és nemre való tekintet nélkül. A mintaképet a *Revue de Paris* 1937-es évfolyamában megjelent ankét szolgáltatta, amely a legkülönbözőbb társadalmi rétegekhez tartozó fiatalok önvallomásán keresztül igyekezett képet adni a mai francia fiatalság lelkéről és szelleméről. A kitűnő folyóirat ankétjának kérdései sokban mintául szolgáltak. A pécsi egyetem filozófiai intézete azonban megelégedett a magyar egyetemi hallgatók megkérdezésével, mert a szélesebb körű körkérdés technikailag túlnehéz, eredményeiben ingatag lett volna, másrészt így a nemzet jövődjének vezető rétegéről sokkal egységesebb és tisztább képet nyerhetett.

A körkérdésekhez mellékelt *Tájékoztató* hangsúlyozza, hogy az ankét célja a magyar fiatalságnak közvetlen, őszinte önvallomások útján való megismerése: miféle életfelfogást vall az az ifjúság, amely a magyar társadalom irányítására készül? Abban, amit erről az ifjúságról eddig összeírtak és beszéltek, nem bízunk, hanem egészen őszinte vallomások alapján szeretnénk arcképet kapni róla. Az őszinteség megkönnyítésére a válaszok adói nem írták meg nevüket, csupán azt jelezték, hogy hány évesek, milyen vallásúak, mi az édesapjuk foglalkozása (a társadalmi osztályeredet fontos szempontjának ismeretéhez), és melyik egyetem melyik karának hányadéves hallgatói. Ezek mind olyan adatok, amelyek a feleletek helyes megítélésénél nagy szerepet játszhatnak.

A szétküldött kérdőív meglepően nagy visszhangra talált a kérdezettek körében. A magyar fiatalság általában nem szívesen vállalkozik önkéntes és teljesen önzetlen vallomásra. Annál értékesebb eredmény, hogy a megjelölt időpontig 129 felelet érkezett vissza a filozófiai intézethez. Ez a szám különösen nagy akkor,

ha tudjuk, hogy a felhívás kifejezetten kérte, hogy csak az válaszoljon, aki érzi, hogy van komoly mondanivalója. Természetesen a beérkezett válaszok így sem egyforma értékűek. A 129 között mintegy 15 egészen értékes, önálló, eredeti, részletes válasz akadt; ezen kívül legalább 50-ben találtunk egyes részletekben értékes feleleteket, ezek eszmékben és jó megfogalmazásban adtak anyagot a feldolgozáshoz. A többi viszont statisztikai szempontból járult hozzá az összefoglaló arckép körvonalainak kibontakozásához, megmutatva, hogy egyes kérdésekben mi a többség véleménye. Az önállóbb szellemeken kívül ezt a statisztikai szempontot is figyelembe kell vennünk, mert az egyetemes szellem szempontjából az eredeti eszmékben termékeny egyesek mellett az is nagyon fontos lehet, hogy a kortársak többsége mire szavaz, mit hajlandó elfogadni. Ebből a szempontból *a negatívumok is* jelentősek: miért nem beszél a válaszadó valamiről? Miért „nem érti a kérdést”? Miben következtelen?

A beérkezett válaszok közül a pécsi egyetemről 21, a budapesti egyeteméről 32 és a szegediről 76 került ki. Sajnálatos, hogy a debreceni egyetemről egyetlen válasz sem érkezett, pedig az onnan származó megnyilvánulások az egyik legjellegzetesebb magyar vidék színeivel egészíthették volna ki a körkérdés eredményét. A pécsi bölcsészek viszont a felismeréstől való aggodalom miatt maradtak távol az ankétól. Karok szerint 41 bölcsészethallgató — köztük 11 bölcsészethallgatónő és 4 polgári iskolai tanárképzőintézeti hallgatónő, — 51 joghallgató, 27 orvostanhallgató és 10 műegyetemi hallgató küldött választ. A felelők nagyrészeinek életkora 18—23 évig terjed, de akad köztük 28—29 éves állás nélküli, sőt olyan is, aki valamelyik kar elvégzése után másik szakon végzi tanulmányait. A vallási megoszlás: 67 r. kat., 3 g. kat., 15 réf., 9. ág. h. ev., 1 unit., 1 izr.; 13-an nem tüntették föl vallási hovatartozásukat.*

Ennek a szép sikerű körkérdésnek eredményei kerülnek most összefoglalóan nyilvánosságra. Sajnos, az 1937 végén beérkezett válaszok csak most kerülhettek feldolgozásra, és így eredményei tulajdonképpen a másfél év előtti helyzetre vetnek világot. Külö-

* Egyszerűség kedvéért a köv. rövidítések fordulnak elő a szövegben: bp. = budapesti; p. — pécsi; sz. = szegedi; bh. = bölcsészethallgató; ibhn. = bölcsészethallgatónő; oh. = orvostanhallgató; mh. = mérnökhallgató; jh. = joghallgató; gyak. tj. == gyakorló tanárjelölt; szig. o. = szigorló «orvos; é. = éves.

nősen áll ez néhány politikai természetű kérdésre, amelyekben az: azóta megélt történelmi idők nagy és gyors változásokat hoztak. A két év előtti fiatalok azonban még ma is a magyarság fiatal nemzedékébe sorolódnak, és így a nem túlságosan időponthoz kötött problémákban feleletük ma is időszerű. A feldolgozásról még csak annyit, hogy ilyen körkérdés feldolgozójának két legfontosabb kötelessége: a feltétlen őszinteség és becsületesség, s ebbe a teljes elfogulatlanság is beletartozik. Az összefoglalás tehát mindenben a válaszadók — mindegyik válaszadó — feleletét és véleményét fogja adni, lehetőleg minél több eredeti idézetben, híven és bátran, elhallgatás és ferdítés nélkül, még a kényes kérdésekben is.

S most bontakozzék ki a fiatal magyar egyetemi polgárság lelki képe, ahogyan ők maguk vallják és akarják! Az öt problémacsoport elején az apró betűk a kérdőív kérdéseit ismétlik meg, a következők pedig a feleletek összefoglalását adják.

A jövő Magyarországáa.

I. Mit jelent Önnek Magyarország?

- a) A múltat-e, amelyet meg akar menteni, vagy a jövőt, amit fel akar építeni? Érez-e felelősséget valami hagyomány iránt, amelyet folytatni kell, s ha igen: mi az? Milyen értelemben akarja „megtartani“ vagy „újraépíteni“ Magyarországot?
- b) Miben látja Magyarország értelmét és lényegét? Mikből tevődik össze az ön szemében ez a jelentés? Mit tart Magyarország történelmi hivatásának? Hogyan gondolja ezt elérhetőnek?

Mindjárt az első kérdéscsoport a legnehezebb problémákör elé állította a megkérdezett egyetemi hallgatókat: magyarságszemléletükről, Magyarországról és a magyar jelen s jövő sorsdöntő kérdéseiről kellett vallomást tenniök. A felelet annál inkább nehez volt, mert a középiskola ritkán ad a belőle kikerülő ifjúságnak készen megfogalmazott feleleteket ezekre a kérdésekre; a haza szeretetét csak közvetve, az egyes tantárgyakon keresztül és érzelmi úton oltja bele ifjúságába. A racionálisabb, filozófiaiabb nevelésű francia ifjúság bizonyára filozófiában határozza meg például országa lényegét és értelmét. A mi egyetemistáink megható egyszerűséggel és egyöntetűséggel megelégednek azzal a felelettel, hogy Magyarország számukra egyszerűen *a hazát* jelenti, amelyet szeretnek és amelyhez ragaszkodnak. Egy bp. jh.

írja: „Hogy mit jelent nekünk Magyarország? — ezt nem igen tudom szavakba önteni. Valami, amit, ha bánának, nagyon fáj és ökölbe szorul a kezünk; valami, aminek a boldogulásáért küzdeni, dolgozni tudunk és akarunk. Érezzük a bajait, fájnak a sebei, és orvosolni szeretnők azokat“. Egy sz. bh. a klasszikus meghatározást adja: „Magyarország a közös nyelv, közös múlt és közös sors.“

A részletesebben felelők közül legtöbben *a földet* jelölik meg az ország legfőbb lényegéül. Sajátos, hogy legtöbbjük meghatározásából mennyire hiányzik a földön élő *nemzet* fogalmának képe. Csupán arra a felfogásra akad több példa, hogy Magyarország értelme *a magyar faj szolgálata*. „Egy erős és tehetséges faj életrevalóságában látom Magyarország értelmét“ — írja egy p. oh. Más fogalmazásban: Magyarország értelme „az itt élő népesség minden irányú tökéletesedésének szolgálata“ (bp. jh.); „Magyarország értelme az, hogy a magyar faj számára biztosítson a benne rejlő értékek kifejtésére alkalmat, kulturális, tudományos és államberendezési téren egyaránt“ (sz. bh.); „Magyarország értelme és lényege az itt élő minden magyar erőnek, értéknek életrehívása, összefogása“ (sz. bh.). Ezzel kapcsolatos a sajátosan *magyar kultúra* szolgálata. „Magyarország lényege és értelme kultúrája és történelmi céltudata“ — írja egy sz. bh.; s egy másik: „... sajátos, nemzeti kultúránk megtartása és továbbépítése“. Különösen a sz. bh.-k vetik fel ezeket a gondolatokat, amelyeknek nagy szerepük lesz Magyarország történelmi hivatásának megjelölésében is.

Mindegyik fakultás-csoportban akadt olyan, aki *a földrajzi egység* gondolatát veti föl. „Magyarország értelme és lényege: földrajzi egység és magyar mentalitás“ — írja egy bp. oh. Egy p. jh. *a gazdasági egységben* látja Magyarország lényegét: „Magyarország bizonyos gazdasági egységet jelent. Hivatása a gazdasági és kulturális virágzás megteremtése a Tisza-medencében“. Aránylag sokaknak felfogásában Magyarország elsősorban a gondviselő és eltartó *állam* képét ölti fel, s ez, bármennyire igaz is, meglehetősen földhözragadt, utilitarisztikus jelleget ad meghatározásuknak. Magyarország értelme és hivatása „minden rajtaélő dolgozónak becsületes megélhetést adni“; „állampolgárainak gazdasági, szociális, kulturális jóléte“; „az állampolgárok legjobb életkörülményei“; „magyarjainak minél tökéletesebb emberi életet biztosítani“. Egy p. oh. a végső, „gyakorlati“ következtetést is

levonja ebből a felfogásból: „Jelenti a jövőmet, megélhetésemet és működésem területét“.

Magyarország lényegének és értelmének végeredményben formai fontosságú meghatározásánál sorsdöntőbb jelentőségű az a kérdés, hogy az új magyar fiatalság előtt Magyarország a multat jelenti-e, amelyet meg kell menteni, vagy a *jövőt-e*, amelyet fel kell építeni, s ezzel kapcsolatban a hagyományok megtartásának vagy elvetésének kérdése. A kérdés csapdája nem ejtette meg egyetemistáinkat. Csupán egy 22 é. sz. bh. írja az egész kérdés-csoportra vonatkozólag: „Ezeket a kérdéseket nem egészen értem, s így nem felelek“. A többiek azonban felelnek, s a nagy többség határozottan a *jövő Magyarországra szavaz!* De már ebben a kérdésben is megnyilvánul az az okos józanság és mérséklet, amely a feleleteket általában jellemzi. Nagyon kevés az olyan energikus lázadó szellem, aki a multat mindenestől hajlandó elvetni. Csak három olyan válaszadó akad, aki Magyarországot egészen „új alapokra“ akarja helyezni. Erősebb hangú megfogalmazás azért több is akad. „A múlttal nem törődöm“ — írja egy bp. oh. „A múlt nem arra való, hogy azon émelygjünk“; „Túl vagyunk a múlt század hazafias fogalmain“ — írja másik két bp. hallgató. Általában a pestiek mutatkoznak a legradikálisabbaknak. Viszont olyan konzervatív szellem is aránylag kevés van, — vagy 15, — aki határozottan a *múlt mellett* szavaz. Nagyrészüik szeme előtt azonban, amikor ebben a kérdésben a múlt javára döntenek, Nagymagyarország varázsos képe lebeg, ezt akarják megmenteni, visszahozni, újra felépíteni. „Az integer szentistváni Magyarország visszaállításának eszménye lebeg előttünk“ — írja egy sz. bh. Egy másik sz. bh. a magyar múlton „a magyar művelődést és céltudatot“ érti. Csak néhány sz. bh. fejt ki öntudatosan, hogy a multat meg kell tartani, „mert csak arra lehet felépíteni a jövőt“. Többen csak részletkérdések miatt szavaznak a múltra. Egy P. jh. az „egészséges magyar demokratizmushoz“ ragaszkodik. Csak egy olyan válaszadó van, aki „a régi magyar társadalmi renddel szemben“ is felelősséget érez.

A nagy többség — mintegy 60-an — határozottan a jövő felépítendő Magyarországaért lelkesedik, de majdnem kivétel nélkül helyet biztosítva az építésben a múlt hasznavehető értékeinek is. A jellegzetes és általános felfogás az, hogy „a múltból megmenthetővel s a múlt tanulságaival és az ezen kívül szükséges újjal kell a *jövőt* felépíteni“. Sok válaszadó a múltat is, a jövőt is

kifejezetten belefoglalja programjába, így a jövőért dolgozóknak, a haladás akaróinak száma még vagy 35-tel gyarapodik. Ennek a csoportnak legjellegzetesebben megfogalmazott válasza: „Meg akarom menteni a multat, hogy annak tanulságai alapján építsem fel a *jövőt*“ — írja egy sz. bh., a legintelligensebb válaszadók egyike.

A hagyomány kérdése újra fölveti a „múlt vagy jövő“ problémáját. Néhányan ebben is radikális elvet vallanak. „A hagyományokhoz nem ragaszkodom“ — jelenti ki kereken egy bp. oh. Ritka az ilyen kiábrándult hang is: „A múltból keveset tartok megmentésre érdemesnek“ (bp.). „A hagyomány iránt semmi felelősséget sem érzek“ (sz. jh.). „A hagyomány szép-szép, de nem a XX. századba való“ — írja kissé elbizakodottan egy másik sz. jh. Ironikus tény, hogy a legradikálisabbnak egy sz. hhn. mutatkozik: „A jövő Magyarországot kell felépíteni, szakítva minden hagyománnyal, kivéve Rákócziét, Kossuthét és Széchenyiét“. A férfiak általános véleményéhez közelebb áll egy bp. mh.-nak, huszárőrnagy fiának katonás válasza: „Magyarország a felépítendő jövő, ha lehet, a hagyományok megtartásával, de azok elfagyásával, ha így biztosabb“. Radikális egy sz. bh. felfogása is: „Magyarország a jövő, a múltra való tekintet nélkül is. A hagyomány csak kolonc, amelyet le lehet és le is kell rázni“. Viszont kevés az olyan válaszadó is, aki a hagyományokhoz való feltétlen ragaszkodás híve. „A legnagyobb felelősséget érzem minden hagyomány iránt“; „félve őrizni kell őket“ — írják néhányan. „A hagyománytisztelet legelső kötelességeink egyike“ — írja egy sz. bh., fogházőr fia.

A nagy többség ebben a kérdésben is eklektikus felfogást vall, hitet téve *a hagyomány és az egészséges fejlődés harmóniája* mellett. A múlt kötelez, és nincs fejlődés alapok nélkül, — vallják. „Aki a *jövőt* építi, magától értetődően a multat folytatja“ (sz. bh.). De a múlt nem abszolút érték, hanem csak annyiban, amennyiben felhasználható a legfőbb cél, a jövő felépítésében. Válaszadóink felfogása nagyon határozott, világosan kialakult ebben a kérdésben. „A múlt kötelez, de a jövővel szemben is felelősek vagyunk“ — írja 2 sz. bh. „Becsülöm a multat, de megvetem a beteges historizmust“ — jelenti ki egy kartársuk. „Merőben balgaság ragaszkodni olyan elavult nemzeti hagyományokhoz és intézményekhez, amelyek kerékkötői a nemzet reális fejlődésének. Ilyenek iránt semmi felelősséget sem érzek“ — írja majdnem

egyforma fogalmazásban 2 sz. jh., és körülbelül valamennyi válaszadó társuk véleményét fejezik ki ezzel. „A múltból át kell mentenünk mindent, ami érték, de kiküszöbölni mindent, ami évezredek multunkban nemzeti önkifejtésünknek kerékkötője volt“ — írja egy 23 é. sz. bhn., akinek válasza méltó társai intelligenciában a férfiakénak.

A múlt és jövő sorsdöntő kérdésében tehát szinte egyhangúan az ország *újraépítése* mellett foglalnak állást fiataljaink, még az a legjobb válaszadók közé tartozó sz. jh. is, aki szerint „Magyarországot sem egyoldalúlag „megtartani“, sem egyoldalúlag „újraépíteni“ nem akarom. Fejleszteni kell Magyarországot a múlt és a jelen értékeiből a jövő felé“. Most már csak az a kérdés, hogy mit kívánnak megtartani a múltból és milyen újat kívánnak hozzáadni? Milyen tanulságokat vonnak le a múltból, és milyen szellemben képzelik el a jövő Magyarországnak újraépítését?

Sajnos, kevesen jelölik meg részletesebben azokat a tartalmakat, amelyeket elméleti elvük szerint, eklektikus konzervatizmusuk alapján meg akarnak tartani a múltból, a régiből. A régi Magyarországnak kissé bizonytalan „ábrándján“ kívül általában „a régi alkotmányról“, a „szentistváni állameszméről“ beszélnek, vagy „Széchenyi reformjait“ emlegetik, de például a parlamentarizmussal szemben egy sem foglal állást. Határozott tagadás csak a Habsburg-uralom visszaállítása ellen nyilvánul meg, 5—6-nál (1937-ben vagyunk!), és még többen, más kérdéssel kapcsolatban is, a „gyűlöletes, megvetett“ liberalizmussal szemben, amely alásta az ország sorsát. Néhányan viszont az „egészséges magyar demokrácia“ mellett szállnak síkra, „a szabadság, egyenlőség, testvériség szellemében“ (sz. jh.), a régi magyar társadalmi rendhez megint csak egy ragaszkodik. A függetlenség kivívását általában nagyra értékelik és megtartását hangsúlyozzák.

Világosabban bontakoznak ki azok a főelvek, amelyeken a jövő Magyarországnak fel kell épülnie. A múlttal *a királyság* megtartása áll legszorosabb kapcsolatban. Ezt aránylag sokan — vagy 15-en — emlegetik, de csak egyetlenegy (bp. mh., cukorgyári igazgató 21 é. fia) a legitim királyság formájában, a többiek valamennyien *nemzeti királyságra* szavaznak. Két sz. jh. ezt a „felelősség a szent korona iránt“ kifejezéssel fogalmazza meg, egy p. oh. pedig a kollektív gondolattal köti össze: „Monarchikus forma és kollektív gondolat: modern irányba régi alapon!“ Néhányan a *diktatórikus* hatalmat is elfogadhatónak tartják az

ország érdekében, pld. egy községi jegyző 20 é. oh. fia, aki Magyarországot nagyhatalommá kívánja emelni „diktatúrával“, — de kissé sajátos ellenmondással hozzáfűzi: „az ezeréves ország hagyományaira támaszkodva“. Egy másik oh. „erős központi hatalmat“ kíván, több sz. jh. „jóindulatú diktatúrát“ emleget, és nem riadna vissza a harctól, sem kifelé, sem befelé.

Ami az újraépítés szellemét illeti, három olyan főelv van, amely szinte egyöntetűen, sűrű emlegetéssel csendül ki válaszadóink jövő-elképzeléséből, a legkülönbözőbb megfogalmazásokban, de nagyjában egyet értve rajta: a nemzetibb szellem, a keresztényi, sőt katolikus szellem és a szociális reformszellem akarata.

A nemzeti szellemről úgy írnak, mint amelyen még sok javítani, fejleszteni való akad. „A magyar nacionalizmusban óriási hézagok vannak, a magyar nemzeti érzés még nagyon felületes, bár sokkal különb, mint a századforduló nemzedéké“ — véli egy sz. jh. Az idősebb nemzedékek liberális hazafiságáról, mint később látni fogjuk, lesújtó a véleményük; de magukban és jelenünkben is még sok hiányt éreznek. Különösen a nemzeti egységet hiányolják, amely nélkül — egy sz. jh. szerint — „könnyen megtörténhetik, hogy elsöpörnek minket a Földről“.

Egy tucatnál több válasz a nemzeti szellemet a *keresztény szellem* kifejezett követelésével köti össze, sokszor igen energikus formában. „Pusztuljon minden, ami nem magyar és nem keresztény!“ — írja egy 24 é. p. oh. Már ebben a kérdésben is feltűnő a keresztény vallásosságnak és különösen a katolicizmusnak erős világnézet-alakító ereje. (A katolikus szellem túlsúlyát a debreceni egyetemisták távolmaradása is magyarázza.) Valóban úgy látszik, hogy a keresztény szellemet nem annyira politikai szempontból hangsúlyozzák — például a zsidóság ellen mindössze talán 3-an emelnek szót, — mint inkább a világnézet, a vallásos meggyőződés hatása alatt. Szinte sajátos, hogy a százharminyi válaszadó között mennyi aktív vallásos meggyőződésű van, különösen a katolikusok körében. Véletlen volna-e ez? Nem egy válaszadó egyenesen „katolikus Magyarországról“ beszél, de a többiek közül is sokan emlegetik a krisztusi világnézet nagy jövőformáló erejét a jövő Magyarországa felépítésében. „Újraépíteni Magyarországot: milyen egyszerű lenne az egész, ha *Isten* gondolatai szerint élne a magyar 9 millió! . . .“ — írja egy, kissé mindent a vallás szemüvegén keresztül látó sz. bh.

Különösen megnyilvánul ez abban a megnyugtató és 1937-hez viszonyítva meglepően elterjedt szellemben, amely az újraépítés egyik legfontosabb feladatát a *szociálisabb Magyarország* kialakításában látja. Negyedszáznál több válaszadó a szociális problémának későbbi felvetésén kívül (5. kérdéscsoport) itt is fölemeli szavát a szociális szellemnek a jövő Magyarország újraépítésében megkövetelt szerepe érdekében. A szociális Magyarország vágya a legszebb bizonyítéka a válaszadók korszerű érzékének, és a reformvágy is ebben a kérdésben nyilvánul meg elsősorban. „Magyarország megmentését szociális reformokkal kell megkezdeni“ — írja egy bp. mh. Ez a szociális szellem, mint említettük, többeknél a keresztény világnézetből sarjad ki. Egy 25 é. bp. oh. szerint „Szent István lerakta a katolikus alapokat“, most „Krisztus szocializmusát“ kell megvalósítanunk. Egy másik bp. mh. Magyarország megújódását „a krisztusi világnézet és a szociális igazságosság“ szellemében látja megvalósíthatónak.

A másik csoport szociális szelleméből a *szociális részvét* csendül ki. Megható részleteket írnak a 8—10 gyermekével egy szobában lakó muDkásapáról, a falu szomorú közegészségügyi viszonyairól, s ezeken a tereken Olasz- és Németország szociális reformjait emlegetik. Legsajátosabban magyar fogantatású a szocializmus annak a csoportnak, amely a *magyar parasztság fölemelése* és a népi erők szabad érvényesülése mellett száll síkra. Egy sz. bh., aki a legtartalmasabb válaszok egyikét adta, az egész hagyomány kérdését ebből a szempontból ítéli meg: „Nem fogadhatom el az alkotmánynak azokat a pontjait, amelyek széles népréteget kizárnak az ország ügyeinek intézéséből“. Nála is, másoknál is, a múltból levonható tanulság épen a szociális megújódás és közeledés szükségességére mutat rá. Különösen a sz. jh.-k körében akadnak szószólói a magyar parasztság felemelésének, „mert dinamikus erő van benne és józansága sok szélsőségtől megmenthet“. Ennek a felfogásnak kettős igazságára az azóta történt események adtak bizonyosságot. Egy p. oh. is azzal kezdené Magyarország újjáépítését, hogy „a népi erőket feltörni engedjük“. Egy bp. mh. és egy sz. bh. egyértelműen úgy érzi, hogy épen a magyar középosztálynak volna kötelessége megértéssel és fölemeléssel elősegíteni a szociális közeledést. A hagyomány kérdésében többen hangoztatják, hogy épen a „népi hagyomány iránt“ éreznek felelősséget, és hogy elsősorban „az igazi magyar népszokásokat és a népművészetet“, általában a népi kultúrát érdemes és kell meg-

tartani. A nép és főképp a parasztság iránt megvallott szeretet későbbi kérdésekkel — például a faluval és a társadalmi különbségekkel kapcsolatban — még határozottabb formában kerül majd megvallásra.

Mindent összevetve, az első kérdéscsoportra adott válaszokból, ha nem is részletesen kifejtett, de körvonalaiiban megnyugtató kép bontakozik ki; *egy új, — nemzeti, keresztény és szociális szellemű Magyarország reménysége*, melyet az egyetemi fiatalság józan mérséklettel, a maradiságtól és az izgatott lázadás szellemétől egyaránt távol, de az egészséges reformok vágyától fűtve akar megvalósítani. A válaszadóknak majdnem mindegyike bizalommal és odaadással hisz ebben az új Magyarországnak, magyarságszemléletünk hittel, reménnyel teli. Csak három borús, lemondó válasz akad, és ezeket meg kell említeni, mert nagyon jellemzőek a borúlátás eredetére. Az egyik egy 22 é. gyak. tanárjelölt-hölgy, akinek borúlátó lelkisége más kérdésekben is megnyilatkozik. „Magyarország jövőjét igen kilátástalannak látom — írja. — Nemzeti és társas életünk szellemében látom az egyik hibát...” A társadalmi szellem betegségeinek felsorolása után így folytatja: „A gazdag társadalmi osztályok ízlésben, nyelvben, stílusban, divatban és főleg erkölcsben távol állanak az igazi magyar szellemtől, az alsóbb rétegek meg a súlyos szociális problémák miatt állnak távol. ..“ A másik kemény ítélő egy 28 é. állásnélküli tanár, aki „jelenleg fölösleges idejét egyetemi tanulmányokkal tölti“. Többek között így ír: „Magyarország egy hanyatló népnek megcsönkített országa. Ma már létezése alig több vegetálásnál... A kívülről fenyegető veszéllyel is nagyobb a belső tehetetlenség. Szememben Magyarország pusztuló patópálos ház, mely segítségért kiált, de amelyen segíteni alig van módomban, mert *magam is áldozata, munkanélkülije vagyok ennek a gazdátlan, ósdi portának*“. Ez a lesújtó és bántó magyarságszemlélet kétségkívül egy* a körülményei miatt elkeseredett lélekből tör elő, s mint ilyen, fájdalmasan intő jel. A harmadik dokumentum egy „főiskola [I. o.“ (sic!) hallgatótól származik, aki gyári munkás fia, egyébként 21 é., réf. Szerinte „nem vagyunk életképes nép és nemzet. Sokáig semmiesetre sem fogjuk húzni. A beolvadás valamelyik életerősebb fajba elkerülhetetlen ... Megértünk már az elveszésre. Az egyetemes emberi célok előbb-utóbb felülkerekednek a szűk-körü nacionalizmuson“. Olyan felfogás tükröződik itt, amelynek világnézeti melegágya régen letűnt országunkban. Szerencsére —

úgy látszik, — ilyen nem sok akad egyetemistáink soraiban. A többség hősies, vállaló lelkületét inkább az a másik sz. bh. fejezi ki, aki Magyarország nehéz helyzetének részletezése után így fejezi be vallomását: „Magyarországon élni, mint hazában — egy férfi igazi erőinek legnagyobb próbája; a legkisebbek számára is csábítóan hősies feladat“.

„Nyugat védőbástyája“?

A múlt tanulságain újjáépített, eljövendő Magyarország sorskérdései közül súlyának megfelelő erővel mozgatta meg a megkérdozettek lelkét, és változatos, érdekes válaszadásra ösztönözte őket *Magyarország történelmi hivatásának problémája*. Ebben a kérdésben túlságosan is konvencionálissá vált az a felfogás, hogy hazánk „Nyugat védőbástyája“. Talán éppen ennek a kényelmes felfogásnak a kitaposott útja magyarázza, hogy válaszadóink közül aránylag sokan ezzel felelnek a kérdésre. Egy olyan is akad ugyan, aki Magyarországnak ezt a büszke címét a múltra vonatkozólag is tagadja, mert — mint mondja, — tulajdonképpen önmagunkat védtük tatár, török és más veszedelem ellen, és nem a Nyugatot; de így nyilvánvalóan elfelejti, hogy más népek éppen úgy védték meg magukat, hogy átengedték maguk fölött a vést Nyugat felé, és ezt a magyarság is megtehetette volna. Magyarország valóban ilyen hivatást töltött be a múltban, és most már csak az a kérdés, hogy megtartsa-e ezt a szerepét? — Mintegy 23-an igennel felelnek. Természetesen mindegyikük magasabb értelemben érti Nyugatot: az egyik főképp a kereszténységet vagy éppen a katolikus Egyházat, a másik főképp a nyugati kultúrát látja benne, és ezt kívánja védelmezni. Ahogy a hagyomány kérdésében többen éppen a Nyugathoz való tartozást kívánták hűségesen megtartani, épúgy ennek a Nyugatnak védelmében látják továbbra is Magyarország történelmi hivatását. Legtöbbjük látja és hangoztatja, hogy *ezt a szerepet csak az ismét nagygyá vált Magyarország töltheti be*.

A többség azonban határozottan szakít ezzel a felfogással. Többen külön is kifejezésre juttatják, hogy Magyarországnak, mint „Európa keleti védőbástyájának“ szerepét „elavultnak“ vagy „romantikusként“ tartják, és szerintük hazánk már sokszorosan meghálálta a Nyugatnak azt, amit tőle annak idején kapott. A legtalálóbban és legtapintatosabban egy bp. oh. fejezi

ki ezt a felfogást: „Kis nemzet vagyunk, s mint ilyen — meg kell mondanunk őszintén — nem sokat tehetünk Európa érdekében“. Mert ide vezet ennek a csoportnak a felfogása: *Magyarország nem a Nyugatért van, hanem önmagáért*. „Magyarország értelme és lényege: Magyarország“ — mondja egy sz. bh. „Történelmi hivatásunk önmagunkban van: gyökeres reformokkal újraépíteni a hazát“ — írja egy sz. bhn. A Nyugat védőbástyájának „romantikus“ eszméje helyébe tehát az ország *öncélúságának* gondolata lép. Láttuk, hogy sokan már az állam hivatásául is a nemzet anyagi és kulturális szolgálatát jelölték meg; most az egész ország létének értelmét és egyúttal történelmi hivatását is *a magyar faj öncélú szolgálatában* ismerik föl. A gondolat nem új, nem is nagyon régi. A fontos az, hogy ennyi hívőt talált válaszadóink sorában. A gondolatot filozófiai síkon, szépen fogalmazza meg egy sz. bhn.: „Magyarország történelmi hivatása végső fokon az, hogy fejtsse ki önmagát, lényegét, eidosát, azt, ami benne egyedi; mondja el a világnak a maga mondanivalóját. Mi még nem mondtunk el mindent“. Mások gyakorlatibban részletezik: nemzeti értékeink, sajátos, ezeréves kultúránk továbbfejlesztése, „a benne rejlő faji erők és képességek kifejtése“; — és mindez, a kor szellemének megfelelően, a faji gondolat jegyében, azzal az öntudattal, hogy Európa népei között a magyar fajnak is joga van az élethez, sajátos értékei, ezeréves kultúrája és Nyugathoz való tartozása révén. „Egy erős és tehetséges faj életrevalósága ...“ — írja egy p. jh. Egy sz. történelem-szakos bh. épenséggel „az altáji egyediség és fajiság jövőbeni kialakítását“ érzi Magyarország hivatásának, egy bp. halig, pedig azt, hogy „a mongol faj ideszakadt töredékeinek biztosítsa a megillető hatalmat“.

A magyarság faji értékét jól látják azok is, akik különlegesebb vagy általánosabb hivatást tűznek ki Magyarország elé. A legtöbbje értékes és igaz gondolat., A legtöbben Magyarország *kiegyensúlyozó és elválasztó*, „ék“-szerepét ismerik fel, elsősorban az egyformán uralomra törő germán és szláv népek, másrészt a faszizmus és a bolsevizmus, meg az északi és a déli szlávok között. Vagy 20-an említik ezt a szerepet. Ide tartozik Magyarországnak mint a bolsevizmus gátjának hivatása is, valamint „a germánság Drang nach Osten-jának megakadályozása“. „Magyarország egyként gátja a pángermán és a pánszláv törekvéseknek“ — írják szinte egyöntetű fogalmazásban. Legalább ugyanannyiszor felbukkan Magyarországnak *kiegyenlítő, közvetítő hivatása* is, a „híd“-

tudat — és ez mutatja a magyar fiatalság idealizmusát, hivatás-vállalását és békevágyát nemzetközi téren is. „A legszebb és egyúttal legveszedelmesebb cél — írja egy sz. bh. — a két népfaj közé hidat építeni az egyetemes béke érdekében“. Ezt a békítő szerepet — „a világbéke szolgálatában“, — többen is említik. Ugyanez áll a nyugati és a keleti kultúrák kicserélődésének gondolatára is. E szerint Magyarország hivatása „Nyugat műveltségét Keletre, Keletét Nyugatra közvetíteni“ (sz. bh.); „Nyugat kultúráját átvenni és átadni délnak és keletnek“ (sz. bh.); általában: „A jobb és baloldali szélsőségek között emberies és józan középút“ (sz. bh.), „kiegyenlítő szerep a vallási, faji és világnézeti harcok ütközőpontjában“ (sz. jh.).

Egy harmadik nagy csoport — majdnem 20-an — Magyarország hivatásának körét Középeurópába, a Dunamedencébe helyezi, és *középeurópai politikai, kulturális és gazdasági vezető és irányító szerepben*, összetartó és egyensúlyozó erőben látja. Ennek a gondolatnak mindegyik egyetemen és mindegyik karon vannak hívei. Ezt az uralkodó-szerepet néhányan a Kárpát-medencére szűkítik és a régi Nagymagyarország visszaállításának egyik lehetséges formáját látják benne. A többiek azonban, mint látni fogjuk, külpolitikai téren is levonják tervük következtéseit. Az uralkodó-szerepre, mint mondják, a magyar faj szellemi fölénye és a közeljövőben szükséges megerősödése ad jogot és lehetőséget. A legérdekesebb tervet mindannyiuk között a leghosszabb (16 gépeli. ívoldalas) válasz írója, egy 21 é. sz. bh. veti föl: „Kelet-európa és a Balkán népeinek első állomása a nyugati kultúra felé eddig Bécs volt. Ezt a szerepet Budapestnek kell átvennie. Középeurópai gócponttá, Kelet Párizsává kell lennie. Már mai állapotában is alkalmas erre, de még inkább azzá kell tenni sajátos intézmények felállításával, amilyen pld. a Szabó Dezső-javasolta Kelet-európai Akadémia, ahol szerb, román, lengyel, stb. tudósok és diákok a közös tudományos érdekeken dolgozhatnak“. Ez, írja, a francia és angol kultúra tágabb befogadásával karöltve jó eszköz volna „az egyoldalú és túlságos német befolyás“ ellen-súlyozására is.

Nyilvánvaló, hogy ha fiataljaink kiábrándultak is a „Nyugat védőbástyájának“ hálátlan szerepéből, hazánknak önmaga számára is, de európai viszonylatban is változatlanul magasrendű és nehéz hivatást szántak, — nagyobbat annál is, amit egy bp. jh. ír: „Továbbra is nagy embereket nevelni...“ Mindenesetre jelen-

tós tény, hogy épen a mi korunkban vallanak így, amikor Magyarország földrajzi helyzetének tragikuma egyre jobban elcsüggeszti a lelkeket. Hazánk középeurópai, határ-fekvéséből, amelyet Széchenyi és Ady olyan tragikusnak látott, új, magas és hősies hivatást alakít ki idealizmusuk, akár az ék-, akár a híd-látomást villantja fel előttünk. Ujabb jele ez idealizmusuknak, amely a magyar végzetten is erőt akar venni. Csupán 2 bp. válaszadó tartja „a történelmi hivatást nagyképű, sovíniszta kijelentésnek“. Az egyik, Máv. nyugdíjas 20 é. bh. fia, azért, mert szerinte az ország egyedüli feladata polgárainak lehető legjobb ellátása, (de a következő kérdéscsoportra, amely Magyarország külpolitikai helyzetére vonatkozik, ezt feleli: „Nem sokat értek ehhez a ponthoz“!), a másik, számvevőségi főnök 22 é. mh. fia, azért nem tud különösebb értelmet tulajdonítani Magyarországnak, mert „általában nem hisz abban, hogy az egyes népek között lényeges különbségek lennének (!). Az egyes államok csak abban különböznek, hogy a kultúra, civilizáció és gazdagság különböző fokán állnak“ Ezekhez a válaszokhoz nem kell magyarázat.

Magyarság és Európa.

II. Hogyan látja a magyarság szerepét a nemzetközi életben?

- a) Mit gondol Magyarország külpolitikai helyzetéről? Kikhez kellene csatlakoznunk és miért?
- b) Mit gondol az elszakított területek magyarságáról? Megmenthető-e a magyar élet számára? Szomszédainkkal milyen viszonyt lát szükségesnek?
- c) Melyik európai kérdést tartja a magyarság életére legfontosabbnak?
- d) Mit gondol a Népszövetségről?
- e) Hogyan gondolkodik az idegenek magyarországi látogatásairól? Milyen viselkedést tart velük szemben helyesnek?

A körkérdésre adott válaszok közül a külpolitikai vonatkozásúak a legkevésbé érvényesek a jelenben; nemcsak azért, mert 1937 ősze óta, amikor a válaszok megszülettek, a rohanó történelmi események sodrában hazánk külpolitikai helyzete is jelentősen megváltozott, hanem azért is, mert válaszadóink felfogása azóta bizonyára szintén sokban eltolódott, és ma alighanem másképp vélekednének egyről-másról. Mégis érdemes számot vetni néhány általánosabb és időállóbban jellemző ténnyel, természetesen mindig figyelemmel arra, hogy a feleletekkel 1937 őszében járunk, így például vissza kell képzelnünk magunkat abba a korba, amikor az Anschluß még nem történt meg, a revízió még részleges-

ségében is csak állított ábránd volt, s hazánk még a Népszövetségéből sem lépett ki. . .

Mindenekelőtt feltűnő, hogy igen sok válaszadó milyen röviden végez ezzel a kérdéssel, mintha nem lenne tágabb körű tájékozottsága. Néhányan őszintén megvallják, hogy „nem sokat értenek ezekhez a kérdésekhez“ és így inkább nem felelnek, de a feleletek között is sok a bizonytalan vagy sablonos; viszont néhány kérdésben feltűnő éleslátást árulnak el. A nagy többség bizakodóan ítélte meg külpolitikai helyzetünket, és akkoriban „némi javulást“ látott benne. Az a 4—5 válaszadó, aki a kétségbeesés vagy lemondás hangját üti meg ebben a kérdésben, nem annyira az akkori külpolitikai helyzet reménytelenségét, mint inkább a kis népek és főképp a magyarság örök tragikumát panaszozza ki. Egy p. oh. a költőt idézi: „Állunk Nyugat s Kelet kapujában, Egyik kivert, másik be nem fogadt“. Egy sz. bh. meggyőzően kifejti, hogy „mint kis nép, mindenképp rosszul járunk, akár győznek, akár vesztenek szövetségeseink“. Magyarország, mint kis ország, csak gyalogos lehet a nagy sakkjátszmában, statisztika a színdarabban — panaszozzák keserűen. Bárcsak önállóan intézhetnénk külpolitikánkat!

Ez a felfogás magyarázza, hogy a külpolitikai csatlakozás kérdésében a legnagyobb óvatosság nyilvánul meg. Legszívesebben senkihez sem csatlakoznánk: ez az általános vélemény, de gyakori óhaj az is, hogy „sehová se kössük le magunkat“. Vagy 20-an határozottan a semlegességet, az önállóságot ajánlják külpolitikai téren is. A politikai barátság megbízhatatlan, mondják. Barátaink „vájjon adott esetben valóban segítenek-e bennünket?“ Mások „reális politikát“, hajlékonyságot ajánlanak: „Mindenkivel barátságot, senkinek se lekötni. , .“

Egyébként a válaszadók legnagyobb része helyesli, elsősorban világnézeti szempontból, a *német-olasz* orientációt, — mintegy 50-en, köztük néhányan, különösen a nők körében, nagy elismeréssel nyilatkoznak az új olasz és német népben megnyilvánuló nemzeti öntudatról, erőről, akaratról és fegyelmezettségről. 3 sz. jh. azt is megjegyzi, hogy „tőlük vehetnénk át azokat az eszméket, amelyeket magyarrá gyúrva felhasználhatnánk“. Külpolitikai okokkal indokolva, *csak Olaszországgal való barátságot* ajánl mintegy 15. A *lengyel* barátságot 14-en említik (1937!). *Angol-francia* orientációra szavaz, részint külpolitikai, részint kulturális okokból, mintegy 12. Az *olasz-angol* kombinációnak is van

néhány híve. Egy bp. jh. így fogalmazza meg véleményét: „*Szilárd olasz, enyhe német, erősödő angol barátságot!*“

Legérdekesebbek azok az elképzelések, — 7 válaszadótól. — amelyek különféle kombinációban valamilyen *dunai konföderáció* eszméjét hordozzák. Ez a gondolat megfelel Magyarország vezetői hivatásának a Dunamedencében, amelynek, mint láttuk, számos híve akadt. Ezt fejezi ki az a bp. oh., aki szerint ne csatlakozzunk senkihez, „Románia, Ausztria, Jugoszlávia csatlakozzék hozzánk!“ A legtöbb rokonszenv Jugoszlávia felé fordul. Érdekesen támasztja alá az egész felfogást egy igen intelligens sz. jh.: „Gazdaságilag egymásra vagyunk utalva... Fogjuk meg egymás kezét és a magunk számára próbáljunk élni, ne pedig a nagyhatalmak vállveretetésével fenyegezzük egymást“.

A hitelesség kedvéért meg kell említenünk azt is, hogy közel 30 válaszadó aggodalmas szívvel veszélyesnek tartja hazánkra nézve a *pángerman törekvéseket*. Általában a túlerős szomszéd gondja ez, mondják. Érdekes egyébként, hogy egy sz. bh. viszont az orosz veszedelemre figyelmeztet Csehországon keresztül, s hozzáteszi: „Csehország eltüntetése a térképről közös magyar-német cél“ (1937!).

Az elszakított magyarság kérdése fájdalmas húrokat érintett egyetemistáink szívében. Aránylag sokan kétségesnek látták, hogy elszakított testvéreink megmenthetők-e még. Szerencsére a Felvidék magyarságának példaadó visszakerülése a nagy többségnek adott igazat, akik rendületlenül és nem egyszer saját tapasztalataik alapján bíztak megmenthetőségükben. De ők is gyors megoldási sürgettek és mindenképen érdekes megjegyzéseket tettek a kérdéssel kapcsolatban. Így például itt is, ott is felbukkan a választokban az a gondolat, hogy a hosszú elnyomás nagyobb nemzeti és népi öntudatot oltott bele elszakított testvéreinkbe, és épen, ebben látták visszatérésük zálogát. Elismerően emlegetik a nagy-szerű lendületű erdélyi irodalmat, a Felvidéken kialakult demokratikus szellemet. Ezzel párhuzamosan szükségesnek tartják, hogy előbb az anyaország területén végezzük el az újjáépítést, a megreformálást, az erős, egységes nemzeti állammá való átalakulást, hogy — mint egy sz. jh. írja: „A csonkaország népe egy szilárd és egységes, mélyen nacionalista mágnes legyen, mely abszolút vonzást gyakorol az elszakított magyarságra“. „Úgy álljunk előttük — írja egy bp. oh. — mint egy etikailag érinthetetlen, fel-

tétlenül jó életforma“. „Hazánk életét vonzóvá kell tennünk számukra“ — teszi hozzá egy p. oh.

Néhányan hathatósbab támogatást és állandóbb kapcsolatot sürgetnek az anyaország részéről, az elszakítottak érdekében. „Miért nem mennek például a tehetősebbek a Tátrába nyaralni — kérdi egy sz. bhn., — és közben vihetnének oda magyar életet, magyar lelket is . . .“ Egy 23 é. jh., hősi halált halt százados fia, az elszakított országrészek kulturális hiányait, iskola- és tankönyvproblémáit részletezi, majd idézi egy, a trianoni határtól tíz kilométerre fekvő város magyar fiatalságának üzenetét: „Mondd meg, hogy ha hisznek a jövőben, kevesebb országzászlót és hősi emlékművet emeljenek, hanem az erre szánt összegekből segítség — mert kell segíteni — az elszakított magyarságot“.

A szomszédainkkal való viszony kérdésében fiataljaink ismét bizonyoságot tesznek békeszeretetükről és békülékenységükről. Mindössze 6-an vélekednek úgy, hogy szomszédainkkal az elintézetlen kérdések miatt nem lehetünk jóban, s ezért „aktív rezisztenciát“, „tartózkodó diplomáciai viszonyt“ vagy „se hideg, se meleg viszonyt“ ajánlanak, míg további 3 „csak gazdasági kapcsolatokat“ kíván velük. A nagy többség azonban — közel 60-an, — lehetőleg jóviszony kiépítését kívánja. Igaz, hogy ezeknek a szavazatoknak jórésze inkább csak elszakított testvéreink érdekében tartja szükségesnek ezt az „ideiglenes jóviszonyt“, — és ezt is legtöbbsnyire csak a legégetőbb kérdéseknek kölcsönös jóakarattal keresztülvitt megoldása után (mint például népszavazás a magyarlakta vidékeken), — de a 60 közül csaknem 15 őszinte kibékülést és együttműködést is lehetségesnek tart. Ezek legtöbbsnyire a *Jugoszláviával* való „végleges megegyezést“ és barátságot külön is kiemeli. Néhányan itt is, újból felvetik a dunavölgyi államok együttműködésének tervét, mint pld. a legfigyelemreméltóbb választokat adó két sz. hh. Az egyik földrajzi adottságokra hivatkozik: „Minél közvetlenebb földrajzi kapcsolatban van velünk egy állam, annál közelebb állanak egymáshoz külpolitikai érdekeink. A szomszédnak érdeke, hogy ne égjen le a te házad, de az északi sarkon az eszkimók vajmi keveset törődnek veled. Nyilván következik ebből, hogy hosszúlejárátú és biztonságos külpolitikát csak szomszédainkkal egyetértve folytathatunk.“ — A másik főképp gazdasági szükségességre épít: „Nem Magyarország és Ausztria a gazdaságilag tökéletes keret, hanem a Dunavölgye“. Természetesen egyikük sem elszakított testvéreink cserbenhagyásával kép-

zeli el az ábránd megvalósítását, hanem a határoknak népszavazással való revíziója után, a kisebbségek jogainak messzemenő biztosítása mellett. Jól tudják, hogy még így is „hősies realizmus“ kell ehhez, amilyenre épen az elszakított magyarság adott példát ideiglenes „modus vivendi“-jének megtalálásával. De még erre a hősies realizmusra is vállalkoznánk, írják, ha ez elősegítené a magyarság boldogulását és kiteljesítené a magyar fiatalság munkás békevágyát, amelyet egy bp. bh. kissé mosolyogtató egyszerűséggel, de alapjában véve nagy igazsággal ekként fejez ki: „Nem jó, ha ellenségekkel van körülvéve az ember“.

Arra a kérdésre, hogy melyik európai probléma a legfontosabb a magyarság életére nézve, — tulajdonképpen ez a válaszadás tesz vallomást külpolitikai érzékük határaitól, európai látókörükről, — fiataljaink látszólag sokágú feleletet adnak. Ha azonban a válaszokat közelebbről nézzük, kiténik, hogy csak megfogalmazásban van köztük nagy különbség. Alapjában véve csak három véleménynek van nagyobb tábor. A legnagyobb azoké, akik — mintegy 25-en — *a revíziót* tartják a legfontosabb kérdésnek európai viszonylatban is. Ezekhez azonban hozzájárul még vagy 25 válaszadó, akik kissé szélesebb horizonttal *a Duna-völgye rendezése, a középeurópai probléma* vagy épen *a nemzeti-ségi kérdés* néven nevezik ugyanazt a problémát.

Egy másik 20-as csoport *a fasizmus és a demokráciák harcában* látja a legnagyobb fontosságú európai kérdést, a fasizmusba a német rendszert és a demokráciákba a bolsevizmust is beleértve, esetleg „a germán-orosz probléma“ vagy „a vörös és a barna eszmeáramlatok harca“ elnevezés alatt. Egyesek csupán a bolsevizmust, mások csak a nemzeti-szocializmust említik meg.

Számbelileg a legkisebb csoport, de a többi kérdésben épen a legeredetibb és legértékesebb válaszok adói, mintegy 15-en, *a pángermán és pánszláv törekvésekben* — esetenként a német és orosz imperializmus néven — látják a legnagyobb veszélyt a magyarság életére nézve. Ketten az olasz imperializmust említik együtt a némettel. A pángermán kérdést illetően többen keserűen emlegetnek részleteket, saját tapasztalataik alapján. Egy sz. bhn., néhai egyetemi tanár lánya, írja: „Nagyszébenben például azt tapasztaltam, hogy a szászok a Német Birodalomnak a Fekete Tengerig való kiterjesztéséért dolgoznak. Ez természetesen nem valószínű, de . . . a Dunántúlt könnyen elveszíthetjük“.

A többi válaszadó egy-egy problémát említ az európai prob-

léniák dzsungeléből, például az azóta már időszerűségét veszített Anschluß-kerdesi (főképp a pángermán törekvésekkel kapcsolatban), azután az általános lefegyverzést (1), a zsidókérdést (3), Európa gazdasági rendezését, a kisebbségvédelem kérdését, a gazdasági vámháborút, a Habsburg-restaurációt (2), az „elkövetkezendő európai háborút“, az egészségügyi problémákat, és még két. azóta még inkább kiéleződött problémát: a német gyarmati igénykérdését és „Csehszlovákia létét vagy nemlétét“ (1937!).

Mindezek a hozzászólások, ha nem túlságosan részletesek is, eléggé tanúságot tesznek a külpolitikai téren nemrég még meglehetősen szűk látókörű magyar fiatalság európai tágasságú érdeklődéséről. Az azóta bekövetkezett történelmi események bizonyítják legjobban, hogy a legtöbben jól megérezték a történelem műhelyében rejlő titkos erőket. Legtöbbjük felelete arra is rámutat, hogy mennyire tudatában vannak a magyarság nehéz, számtalan oldalról fenyegetett és mégis hőiesen vállalt sorsának. Ebből a szempontból mindenesetre az a 20 é. bp. jh. a legboldogabb, aki szerint „európai kérdés nincs, csak egyes országoknak vannak igényei“.

Bizonyos fokig idejét múlta az a sok keserű és gúnyos, sokszor rövidségében is frappáns megjegyzés, amelyekben válaszadóink a *Népszöveiségről* alkotott felfogásukat összesűrítik: Magyarország tudniillik azóta már kilépett a Népszövetségből, mintha csak meghallgatta volna egyetemistáink kívánságát. Annyi ugyanis már 1937-ben is nyilvánvalóvá vált, hogy a Nemzetek Szövetsége nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket — és főképpen nem a magyar reményeket, — sőt a békeszerződéskiteremtette áldatlan európai helyzetnek makacs megmerevítése vált főfeladatává. Nem csoda tehát, ha egyetemistáink a leg súlyosabb ítéletekkel marasztalják el, sőt nem egy esetben a „sóhivatal“ jó magyar megjelölését sem tagadják meg tőle. Egy szellemes sz. bh. Arany „Civilisation“ című versét idézi rá:

Azelőtt a háborúban
Nem köveitek semmi elvet,
Az erősebb a szegénytől, gyengétől,
Amit elvehettek, elvett.

Most nem így van. A világot
Értekezlet igazgatja:
S az erősebb, ha mi csínyt tesz,
összeül és helyben hagyja.

Többen a szabadkőműves szellem vádját emelik ellene, s ezért ítélik el. Egy sz. jh. az erők hatalmát szolgáló szent-szövetséggel hasonlítja össze. Általában sajnálják a költségeket, amelyekkel a népszövetségi tagság sújtja Magyarországot.

Hogy mégis mennyire *európaiak* tudnak maradni még egy ilyen számunkra nem sok *jót* hozott intézménnyel szemben is, annak szép bizonyossága az, hogy mégis akadt csaknem 20 válaszadó, akik a Népszövetséget szükséges és hasznos intézménynek, sőt sokszor hatalmas vívmánynak ismerik el, csupán annyit tesznek hozzá, hogy eddig nem tudott megfelelni hivatásának vagy legalább is nekünk nem sok hasznunk volt belőle. „A legszebb idea“ és „nagy feladat várna rá“, „nagy vívmány és nagy eredmény“ — mondják. Különösen a jogászok értékelik. „A Nemzetek Szövetsége a világpolitikai fejlődésnek egy magasabb stádiuma, azonban túl merevre szervezték meg“ — írja egy sz. jh. „Elméletileg, in abstracto szemlélve: a jogi kultúra egyik csodálatos produktuma, amely magán viseli a jövő fejlődésének stig máit, de mai struktúrájában nem életképes“ — írja egy kartársa. Egy sz. bh. is így ír: „Hogy a Népszövetség nagyszerű célját nem tudta beváltani, az mit sem változtat az eszme nagyságán“. Egy harmadik sz. jh., az egyetlen zsidó válaszadó, sikertelenségének okát is meggyőzően kifejti: „Rossz időben alakult meg. Akkor, midőn a népek közö-t nagyobb ellentét volt. mintsemhogy érdekeikkel összeegyeztethetőleg hinni tudtak volna egy ilyen nemzetközi jogintézményben“. Legtöbbjük gondolatát egy negyedik jogász látszik szóba foglalni és mintegy lezárni: „Más korban, más szervezettel okvetlenül megvalósítandó ideál“.

Szinte váratlanul heves vitát, nagy ellentmondásokat váltott ki fiataljaink lelkéből a körkérdésnek *az idegenek magyarországi látogatására* vonatkozó problémafelvetése. Először is kb. 10-en egészen tagadó álláspontot vallanak a kérdésben: nem tartják fontosnak az idegenek látogatását, mert szerintük „az egyének vagy tömegek szimpátiája semmit sem jelent politikai szempontból“, vagy az a véleményünk, hogy az idegenforgalom túlságos becsvágya legalább annyit árt, mint amennyit használ, vagy pedig elriasztja őket az „undorító idegenimádás“, a látogatók túlságos körülrajongása, amely helyett — véleményük szerint — inkább önmagunkat kellene végre megbecsülnünk. Egy sz. bh. szerint az idegenforgalmi propaganda „csak arra jó, hogy elterelje a figyelmet a magyarság legnagyobb problémájáról: belső erőnk megteremtésének szükségességéről“.

A többség természetesen vagy politikai, felvilágosító, barátszerző, vagy gazdasági okokból hasznosnak ítéli az idegenforgalmat. Ez azonban nem jelent annyit, hogy a hazai idegenforgal-

mat el ne árasztanak bőséges kritikával. Nagyon kevesen vannak köztük olyanok, akik „feltétlen udvariasságot és előzékenységet“ ajánlanak az idegenekkel szemben, hogy „lehetőleg a legjobb véleményt vigyék ki rólunk“. A legtöbben épen az ellen emelik föl szavukat, amit egy 18 é. sz. jh. ajánl, nem minden naivság nélkül: „Érdekesen kell viselkednünk. . . Romantikus színben kell feltüntetnünk az országot, mert az érdekesség vonzó“. Egy sz. bhn. még azt is fontosnak tartja, hogy „ne zavarjuk őket kíváncsisággal, utánuk-fordulással, stb.“ A világosabban látók épen az álromantika ellen kelnek ki, amellyel végül önmagunkat is becsapjuk. Az idegenforgalmat bíráló sok megjegyzés közül íme a fontosabbak: Túlságosan ünnepeljük és dédelgetjük az idegeneket; ez bűn a magyar nyomorgókkal szemben. Színpadi magyarságot mutatunk nekik, egy nemlétező jómód varázsával kápráztatjuk el őket, s ugyanakkor sírunk Trianonról és a nyomorról. A magyarság, bár vérzik a szíve, Bajazzóként díszbe öltözik és szórakoztatja a külföldieket. Rendszerint csak a Hortobágy hamis paraszt-romantikáját vagy a nem jellegzetes magyarságú „Potemkin-Budapestet“ mutogatjuk nekik, a helyett, hogy rámutatnánk igazi kultúrértékeinkre. Túlságosan sokat emlegetjük előttük a revíziót. Egyesek szerint el kell vezetnünk őket a nyomortanyákra is (!), nehogy a trianoni Magyarországot mulatónak higgyék; mások szerint épen szegénységünk és elmaradottságunk esztelen és elkeseredett kitergetése a helytelen. Sokan óvatosságra intenek a „terszzerűen irányított külső propaganda“ túlsűrűn ki- és bejáró képviselőivel szemben.

A sok, sokszor élesen ellentmondó véleményből és megjegyzésből az idegenekkel szemben követendő magatartás kérdésében végül mégis csak kialakul a többség egybehangzó ajánlata, a bölcs középút: óvatossággal párosult udvariasság és magyaros vendégszeretet, túlzás és szolgálai megalázkodás nélkül, és a hamis csillogás és álmagyarság helyett igazi értékeink megismertetése. Mint egy sz. jh. mondja: „Egy megalázottságában is korrekt, büszke népet mutassunk“.

A nemzedékek válsága.

III. Milyen véleménye van az ön kortársairól? Általában az ifjúságról? Mit tart az öregebbekről?

- a) Gondolja, hogy az öregebbek teljesítették történelmi feladatukat? Vannak köztük önnek mesterei? Tanítói? Kik azok,

akikre szívesen hallgat, s akiktől tanult (olvasmányok, személyes érintkezés, stb. által)?

b) Hiszi, hogy nagyobb szakadék van ma fiatalok és öregek közt, mint régen? Vagy ma is az a helyzet, ami mindig volt? A kérdéscsoport általános kérdése alkalmat nyújtott a fiataloknak saját maga és nemzedéke önbírálatára. Mert mégis csak azt volna legizgalmasabb megtudni, hogy a fiatalok, akik annyi mindenről vallomást tettek, hogyan vélekednek saját magukról és kortársaikról? — Sajnos, nem mindegyik válaszadónk élt az alkalmal: sokan egyáltalában semilyen vagy csak nagyon rövid feleletet adtak a kérdésre. A felelőknél viszont az a sajtóságos, hogy legnagyobb részük inkább kedvezően képet festett a fiatal magyar nemzedékekről. Mit jelent ez? Vájjon ígyjünk hát a megadott képnek? Viszont abból, hogy valaki lesújtó véleményt mond kortársairól, következik-e az, hogy legalább ő felettük áll? A kérdés nyílt marad, az anket résztvevői beszéljenek maguk.

Nem nagy súllyal esnek a latba az olyan általánosságba burkolódzó megállapítások, mint amilyen pld. egy p. oh.-é: „A magyar fiatalság régebben komolyabb volt, mint ma“. Az olyan furcsa részletkritikát sem lehet komolyan venni, mint amilyent egy 20 é. jh., kir. ügyész fia ír: „A mai magyar fiatalság szociális érzéke túlteng“ (!). Mélyebbreható és meggyőzőbb néhány olyan kritika, amelynek részletezőbb, lelkiismeretes megállapításain megérzik az aggodalom és az együvé tartozás érzése. A legtöbb *a kellő nemzeti érzés és faji öntudat hiányát* panaszolja. „A mai ifjúság nem eléggé komoly. A nemzeti problémák kevésbé érdeklik, csak a szórakozásnak, a nőknek élnek. Széthúzás, önzés, rövidlátás jellemzi őket“ — írja egy 21 é. sz. bh. „Kortársaim el fogják sikkasztani a magyarságot“ — írja egy 23 é. sz. jh. Néhányan erkölcsi téren emelnek kifogást, és az alapvető vallásos világnézetet hiányolják: „Erkölcsi téren sok a hiba“ (22. é. róm. kat. bh.); „ítéletéből hiányzik az abszolút katolikus mérték“ (bp. oh.). „A legegésőbb két átka az ifjúságnak: a rettenetes süketség és vakság a magyar problémákkal szemben, és a szexuális kérdés“ — írja egy 18 é. sz. bh. Vagy 10-en általában felszínességgel, közömbösséggel vádolják nemzedéküket. „Nagy szájalommal nézem kortársaim lelkének mechanizálódását“ — írja egy esztétalelkű 20 é. sz. jh. — Nem érdeklik mély érzések, mély gondolatok . . .“ Négy sz. jh. is írja majdnem hasonló fogalmazásban: „Mai fiatalságunk színtelen, elvtelen, nyárspolgár. . . Semmi nagyratörés sincs benne“. Egy 24 é. sz. bh. is így érez: „A mai

ifjúság általában közömbös, különösebb célkitűzések nélkül, korlátolt látókörrel“. Egy sz. bh. a leánynemzedékre is kiterjeszti ezt a megállapítást: „Nincsen tiszta, lelkes ifjúságunk. Koravéneknek találok a mai lányokat“.

Néhányan az okokat is keresni próbálják. „A mai ifjúság a forrongás és átalakulás korát éli“ — állapítja meg egy sz. jh., aki a szélső jobb és a szélső bal küzdelméből az előbbi győzelmét jósolja. „A mai fiatalságot az öntudatlan útkeresés jellemzi“ — írja egy p. jh. Többen elismerik nemzedékükben a jóakaratot, de az *igazi vezetők hiányát* panaszolják. „Nemzedékünk újítani akar, mert látja, hogy nem jól van így, de hiányoznak a jól képzett vezetők“ — írja egy sz. bh. Mások szerint a mai magyar fiatalság lendületét *reménytelen helyzete* töri le. „Kortársaim a sivár, reménytelen helyzet miatt nélkülözik a tettvágyat és küzdeni-tudást“ (sz. bh.); „Kortársaim között legalább annyi nagy tehetség lappang, mint régen, de az anyagi gondok, a jövő bizonytalansága, a meg nem értéstől való félelem megbénítja őket“ (bp. szig. o.).

Kétségtelen, hogy ankétunk válaszainak belső értéke, a bennünk megnyilvánuló szellem és lélek vigasztalóbb képet tár elénk az egyetemi ifjúságról, mint amilyent saját kritikájuk rajzol nemzedékükről. Vájjon az magyarázná-e ezt, hogy épen az értékesebbek, az érdeklődők, a törődők küldtek be feleletet, és a többiek hallgatása valóban közömbösségüket vagy sekélyességüket árulja el? Vagy a válaszadók általában hajlamosabbak a hibák megemlítésére, mint az erények dicséretére? — Akárhogy is van, nem szabad elfelejtenünk, hogy kritikájuk csak az értelmi fiatalságra vonatkozhat. Tény az, hogy a negyedszáznyi elitélő véleménnyel szemben alig 10-en tudnak jót is mondani kortársaikról. Ők úgy látják, hogy „az ifjúság kezd életre kelni, mert érzi nagy feladatát“, szerintük az ifjúság „komolyabban fogja föl feladatát, mint az öregek.“ A legrészletesebb képet egy p. 24 é. oh. állítja össze: „A ma fiatalságát az erős nacionalista érzelem jellemzi. . . Szociálisan gondolkodik és hajlamos a demokrácia elfogadására. . . Vallásilag elég közömbös, noha nem atheista . . . Antiszemita, de a keresztény erkölcsöt, amely egyedül vehetné fel eredményesen a harcot a zsidó szellemmel, nem éli és nem követi“. Legérdekesebb egy sz. bh. megjegyzése, amely a mostanában tudatossá vált elit-problémát érinti: „Az értelmi fiatalság

általában felületes, műveletlen, léha ... *De van egy elitje, amely többet ér, mint az előző évjáratoké*".

Válaszadóinknak a saját nemzedékük elbírálásában megnyilvánult erős kritikai szelleme után azt várnánk, hogy az idősebb nemzedékekre vonatkozó, ma annyit vitatott kérdésben is elsősorban ez lesz az uralkodó. A közvélemény tudomása szerint a fiatalabb nemzedékek kegyetlenül elítélik az „öregeket“. Anként tanulságai mást mondanak.

Alár az is jellemző, hogy 8-an akadtak, akik elhárítják maguktól a véleményadást ebben a kérdésben, mert „nem tartják magukat illetékeseknek felelni arra, vajon az öregek teljesítették-e történelmi hivatásukat“, és általában „nehéz ítéletet mondani ebben a kérdésben“, már csak azért is, mert — mint egy p. oh. találóan mondja — „a nagytömeg úgyis csak játékszer néhány felvergődött politikus kezében“, másrészt ezt a kérdést majd csak a történelem tudja eldönteni. „Nincs jogukban elbírálni őket“ — írja egy 21 é. sz. bh., fogházór fia. „Az ifjúság addig semmit sem hányhat az öregek szemébe, míg különbet nem alkot náluk“ — írja egy másik, 24 é. bh., gazdálkodó fia.

A második váratlan tény az, hogy a felvetett kérdésre ÍS-an kijelentik, hogy az öregek *teljesítették* történelmi feladatukat, további 6 szerint „megtették, ami tőlük telt“, és újabb 9 szerint azért nem teljesítették, mert *nem teljesíthették*. Ez a csoport elismerően említi derekas küzdelmüket a világháborúban, hibáikért inkább a korszellemet és a körülményeket teszik felelőssé, azzal a megjegyzéssel, hogy „mi sem tudnánk jobban“ (bp. mh.). Azt is megjegyzi egyik-másik, hogy az öregek „értékesebbek az ifjakkal“, „hazafiasabbak“, „nagyobb bennük az áldozatkészség“, „nagyobb mesterei az életnek, mint mi“, s „legnagyobbrészt felmentést kapnak, mert más ideológiában nevelkedtek“ (26 é. bp. oh.), „a trianoni csapásért sem okolhatjuk őket, mert nekik is épúgy fáj, mint nekünk“, s ha hibáztak is, „a jószándék mindig megvolt bennük“. Természetszerű, hogy főképen a nők írnak róluk nagy elismeréssel.

Ezzel a két csoporttal szemben áll az a 57-es csoport, amelyik a kérdésre nemlegesén felel. Közülük sokan csak annyit írnak, hogy „nem teljesítették“. A részletezők közül is általában sokan írnak nagy kímélettel az öregekről, maguk is mentegtetve őket, és elismerve, hogy voltak köztük olyanok is, akik teljesítették. Mintegy 20-an azonban sok és súlyos váddal illetik őket: „Elját-

szották a jövőt“, „rosszul sáfárokodtak jelenükkel“, „ők a mai helyzet okai“, „süllyedés felé taszítottak“, „ma is csak írni, szavalni és érzelegni tudnak“. Legtöbben liberális világnézetüket és nemzetiségi politikájukat kárhozzatják. „Liberális nevelésük csődöt mondott“ — írják 3-an is. „A meddő közjogi harcok elvonták figyelmüket a nemzetiségi problémákról“; „A zsidókat engedték uralomra, míg a parasztságnak ki kellett vándorolnia“ — írja egy sz. jh. „Hagyatékul hagytak egy nagyjából protekcion felépült odvas államberendezést“. „Nemzetiségi kérdésekben való rövidlátásukkal, szociális iskolázatlanságukkal sokban felelősek a mai helyzetért“ — írja egy sz. bh. Legkevésbé az ország tragédiáját tudják megbocsátani nekik: „Szinte a szemük előtt lopták el az országot a magyarságtól“. „A mai idősebb generáció tájékozatlansága, ostobasága és hitetlensége miatt elvesztette az országot. . . Hazafiságuk dekoratív és lélektelen volt, frázis“ — írja egy 28 é. sz. bh. Érdekes véleményt mond az öregek és a fiatalok hivatás-teljesítésének különbségéről egy bp. jh.: „Az öregek *csak azt lettek meg, amit épen kellett*. A mai ifjúság más!“ Egy bp. bh. kifordítja a kérdést: „Az öregek *ma* nem teljesítik történelmi feladatukat“.

Ennyi vád után nem meglepetés, hogy arra a kérdésre: kiket tartanak mestereiknek az idősebbek között, aránylag sokan felelnek azzal, hogy „nincsenek köztük mestereim“. Sajnos, általában kevesen említettek neveket, pedig ez lett volna a legérdekesebb kérdések egyike. A francia fiatalság bizonyára nagy lelkiismeretességgel és tisztázott tudattal adott volna választ erre a kérdésre. A nemzedékek közötti szakadékot minden szavazatnál lehangolóbban mutatja az a lény, hogy fiataljaink oly kevés mesterre és eszményre akadtak az idősebbek között. „Olyant, akire mindenben hallgatni tudnék, nem ismerek“ — írják többen is. „Vannak mestereim, akikben csalódtam“ — mondja egy sz. jh. Néhányan a múlt ma is élő pJakjaiból merítenek eszményt: *Széchenyi-ből* (7), *Kossuthból* (1), *Mátyás királyból* (1), *Zrínyi*, a költőből (1), *Eötvösből* (1), legnagyobbbrészt még a középiskolai tanulmányihlet hatása alatt, míg *Széchenyit* alighanem *Szekfü* nagy könyvének hatása is szuggerálta. A maiak közül — a Kormányzó Úron kívül, akit többen eszményképpül választottak, — különösen két név bukkan fel újra és újra: *Prohászkaé* (7), és *Szekfüé* (9). Mindkettejük hatása valóban át is hatja a válaszokat: *Prohászkaé* a már említett, sokaknál megnyilvánuló vallásos világnézetben és a

krisztusi szocializmus elvében, Szekfüé pedig főképp az idősebb nemzedékek szemléletében és a liberalizmus bírálatában bizonyul döntően formáló erőnek. A vallásos világnézet erejét több egyházi név említése is mutatja: Schütz Antal, Tóth Tihamér, Koszter atya, Sík Sándor, Glattfelder Gyula, Bangha Béla és Mécs László, mindegyik egy-egy előfordulásban. Két sz. jh. így válaszol: „Mestereim mindazok, akik a keresztény nemzeti eszme alapján állanak“. Egy sz. bh. „hiányát érzi egy katolikus, nagy, egész hazánkat átfogó szervezőnek“. Szekfü hatásához viszont leginkább néhány bíráló szellemű fiatal író járul hozzá, mint a Márciusi Front és a Fiatal Magyarság íróié, akiket már akkor (1937!) többen emlegetnek: Féját (4), Kovács Imrét (3), Németh Lászlót (1), Matolcsy Mátyást (1). Adyt csak 2, Szabó Dezsőt 3 említi, de hogy olykor milyen összeállításban, arra álljon itt egy sz. jh. példája: „Kedvenc íróim, költőim, akik nagy problémákat látnak meg: Nyíró, Földi Mihály (!), Móricz, Szabó Dezső, Ady, Juhász, Kosztolányi“. Egy 20 é. bp. oh. Somogyváry Gyulát vallja mesterének, „akit ideális magyarnak tart“, 1 szavazatot kap Tisza István is, kettőt Gömbös Gyula. Egy 18 é. p. oh.-ra Nietzsche, egy sz. jh.-ra pedig Tolsztoj Gondolatgyűjteménye hatott erősen. Egy bp. mh. „a század legnagyobb embereinek Hitlert és Mussolinit“ tartja, egy 19 é. sz. jh., iparos fia, pedig „a diktátorokat“ vallja eszményképeinek. Meg kell említeni, hogy legtöbben professzoraik között találtak mestereikre és tanítóikra, középiskolában és egyetemen egyaránt, s szakjuk szerint neveket is említenek. Sokan édesapjukat is mestereik közé sorolják. Ebben a konvencionáliságon túlmenően is van olykor valami megható, mint például annál a bp. jh.-nál, akinek az édesapja földműves volt.

Az öregek és fiatalok közti sokat emlegetett szakadék kérdésében is megoszlanak a vélemények. Igaz, hogy olyan válaszadó, aki a mai szakadékot a réginél *vagy* legalább is a közelmúltnál *kisebber* érzi, csak 5 akad, de már 8-an *egyáltalában nem látnak szakadékot*, és 35-en úgy látják, hogy *a mai szakadék sem nagyobb* annál, ami mindig is megvolt a nemzedékek között. 2 intelligens sz. bh. is ezt vallja. „A köztük lévő ellentétek nem nagyobbak, mint ugyanegy generáción belül. Ez az ellentét, mint életkérdés, *mondvacsinált és hazug*“ — írja az egyik; és a másik: „A nemzedékharc jelszavában nem hiszek“. „Ismerek sok öreget, akik ép olyan problémákon rágódnak, mint mi“ — teszi hozzá egy sz. jh. „Ma a fiatalok és az öregek *egyre közelebb kerülnek*

egymáshoz, a közös eszme, közös cél révén“ — véli egy p. oh. Egy sz. bh., tanár fia. arra figyelmeztet, hogy „az egész szakadék-kérdésnek csak a középosztályon belül van értelme“, egy másik sz. bh. szerint pedig „a mostani egy fokkal idősebb generáció már azt akarja, amit mi (pld. Szekfű, stb.)“. „Felfogásban nincs áthidalhatatlan ür“ — teszi hozzá egy harmadik. Ugyanez a véleménye egy bp. jh.-nak: „Apáink már nem sokat tudtak változtatni a helyzeten. Az ő problémáik a mi problémáink. Csak nagyapáink mulasztottak el sokat. . .“

A nagy többség — 60-nál többen — mégis úgy véli, hogy *a mai szakadék nagyobb* a nemzedékek között. Ezt a tényt egyrészt természetes okokkal magyarázza: a háború kettévágta a fokozatos fejlődést, a gazdasági válság éket vert az öregek és a fiatalok közé, a mai élet üteme gyorsabb, új a légkör, új eszmeáramlatok követik egymást, mások a problémák, más a gondolkodásmód, s mint 2 bp. oh. fiatalos hévvel írja: „Az öregek nem tudnak lépési tartani a fiatalokkal“. „Az öregek világa nem a mi világunk“ — írja egy p. oh. A nagyobbik rész azonban határozottan az idősebb nemzedékeket okolja a szakadékért, és megismétli az öregekkel szemben a már ismertetett vádakat. Először is ott van „a sötét pont: a forradalom“, azután Trianon ... A legkeserűbb vád mégis az öregek önzését korbácsolja, s épen ebben látják a szakadék legfőbb okát. Az öregek makacsul védik állásaikat, „csak a saját hasukra gondolnak“, „féltek a helyüket“, állásokat halmoznak, s nem értik meg, nem segítik a fiatalokat. „Az öregek nem tudják, mi ma fiatalnak lenni“ — panaszolja keresően egy p. oh. „Az öregek utolsó leheletükig kezükben akarják tartani a hatalmat. A tiszteletet elvárják, de az ifjúság érdekeivel nem törődnek“ (sz. bh.). Olyan vádak is fölhangzanak, hogy „az öregek szándékosan szét akarják forgácsolni az ifjúságot“ (bp. mh.), féltékenyek az újító fiatalokra, „a háború előtti állapotot akarják visszaállítani“ és „kis kedvezményekkel, 80 P-s állásokkal terrorizálják a fiatalágot“. Ismét megnyilvánul fiataljaink ellenszenva a háború előtti liberális és kapitalista szellemmel és általában az öregek-képviselte „társadalmi igazságtalanságokkal“ szemben.

De bármennyi vád hangzik is el, a hang inkább fájdalmas és keserű, mint éles és lázadó. Az érzelmi szembenállás, a gyűlölködés hangja aránylag ritkán szólal meg, mint pld. egy 25 é. jh.-nál (igazgató-tanító fia): „Az öregek nem értenek minket, ők csak a saját hasukra gondolnak, a mi szemünket 50—60 P-vel akarják

kiszúrni. Nem mi vagyunk az erkölcstelenek, akik elbukunk, hanem azok az öregek, akik nem segítenek minket kenyérhez, kis házhoz, családhoz. En már csak az Istenben és csak Neki hiszek“. „A mának öregjei a ma fiatalságával szemben mellőzést vetettek és gyűlöletet arattak“ — teszi hozzá egy másik jh., aki szerint „soha a magyar történelem folyamán nem volt ilyen éles a szakadék“.

Mint ezek a nyilatkozatok is mutatják, a sokat emlegetett és — úgy látszik — valóban tátongó szakadék kettős kiindulású: részint az anyagiak miatt, részint világnézeti okokból nyílik meg az apák és fiúk nemzedéke között. Melyik a hibás? S vájjon egyáltalában ők-e az okai, hogy szakadék van, hogy szakadéknak kell lenni? — Az bizonyos, hogy a fiatalok nem velükszületett gyűlölettel indultak ki az életbe. Bizonyára sok fiatal gondolkodik úgy, mint az vígyik bp. mh., aki ezt írja: „Aç idősebbek iránt mindig köteles tiszteletet érzek mindaddig, míg maguk szét nem rombolják ezt bennem“.

Az életharc előtt.

IV. Hivatási problémák.

- a) Mit jelent önnek a választott életpálya? Hivatást vagy kegyeret? Megélni akar-e belőle, vagy tenni, alkotni általa valamit? S miért?
- b) Van-e értéke a munkának?
- c) Érdemes-e műveltségre törekedni? S miért: igen vagy nem?
- d) Mit tart mai nevelési rendszerünkről, amelyen ön is keresztül nient? Van annak emberformáló ereje? Hol van benne hiba? Mit kellene rajta változtatni?
- e) Milyen nehézségeket lát hivatásában? Hogyan véli ezeket megoldhatóknak? illetve kiküszöbölhetőknak?
- f) Mit tart a társulásról? Mi a véleménye a bajtársi alakulatokról?
- g) Mit tart a szabadságról? S miben látja ezt?

A fiatalság hivatás-idealizmusának hű tükre az az arány, amely kifejezi, hogy hányan látnak pályájukban magasabbrendű élethivatást, és hányan csupán megélhetési forrást. Ha feltétlenül hiszünk válaszadóink őszinteségében — így, névtelen vallomás mellett nincs okunk kételkedni benne, — a tükör kedvező képet mutat: 42-en vallották elsősorban hivatásnak választott életpályájukat. Mint a dolog természetéből következik: legtöbbször az orvosok és tanárok soraiból kerül ki. Azok között, akik megjegyzést is fűznek válaszukhoz, néhány meggyőző, sokszor naívságában is megható vallomás akad. Többen hozzáfűzik -- megszokásból-e vagy meggyőződésből? — hogy munkájukkal egyúttal a magyarság javát is szolgálni kívánják. így vall pld. egy bp. jh., földműves fia: „Fajom céljainak szolgálatában egyben...” „*Szeretném a gazdasági válság problémáját megoldani*“ — írja egy 18 é. sz. jh. „A szebb jövőért kell dolgoznunk“ — írják 3-an is

a sz. jh.-k közül. „Hivatásom: dr. építómester. A sok vályogkunyhó helyébe egészséges lakásokat akarok építeni“ — ez is egy 20. é. sz. jh. vallomása. Többeket az alkotás és a szakkiválóság csábít, „Célom: hírt és anyagi feltételeket szerezni kutatásaimhoz“ — írja egy p. oh. „Alkotni akarok, előre akarok jutni“ (bp. vegyészmh.). A bölcsészettanhallgatókat a nevelés, a lélekformálás szeretete hatja át. Hangsúlyozzák, hogy hivatásszeretetüknek épen az a próbája, hogy az elhelyezkedés reménytelenségének tudatában is erre a pályára jöttek. „Akkor is nevelnék, tanítanék, ha nem fizetnének érte“ — írja egy 21. é. sz. bh. így érznek a bölcsésznök is. „Tanulmányaim folytatására kenyérkereset indított, de tanári pályám megválasztására hivatást éreztem. Gyermekeket akarok nevelni“ — írja egyikük.

A válaszok azonban arra is fényt vetnek, hogy egy kor mennyi idealizmust enged meg ezen a téren fiataljainak... Sokan azt a felfogást vallják, hogy a hivatás elválaszthatatlan a kenyértől; 51-en azt írják, hogy pályájukra *hivatás is és a megélhetés szempontja is* hozta őket. Egy p. oh. találón okolja meg választát: „A mi generációnk nem élhet csak a tudománynak, nekünk nem lehet csak alkotnunk, — nekünk egyszerűen, hétköznapi módon élnünk kell“. „Valamikor tervek hoztak erre a pályára, tele ambícióval — írja egy 26. é. bp. mh., — jelenleg csupán megélhetés“. „A jó hivatás nem mindig jó kenyér“ — teszi hozzá egy sz. bh.

Végül 19-en úgy vallanak, hogy *elsősorban kenyeret kell látniok* pályájukban. Ezek a legszomorúbb válaszok, főképp a jogászok köréből. Egy p. jh. mérnök, fizikus szeretett volna lenni, — jogász lett: „Választott életpályám nem hivatásom“. „Jogásznak mentem gépészmérnök helyett“ — írja egy bp. jh. is. „Amire hivatást érzek, protekcióhiány miatt nem tudtam elérni“ — egy sz. jh. válasza. „Mivel majd elhelyezkedni úgysem tudok, megélni nem a diplomám után, hanem szaktudásomból óhajtok“ — írja két, 22 és 24. é. sz. bh. öntudatosságában és prózaiságában leglehangelőbb egy 20. é. sz. bh. feletete: „Kenyér nélkül nem lehet élni, hivatás nélkül igen. Ezért, ha kenyeret kapok, bár érzem fonákságát, otthagynom hivatásom...“

Semmiben sem olyan egyöntetű válaszadóink felelete, mint a *munka és a műveltség* értékének elismerésében. Feltételezhető, hogy sokan közülük szinte automatikusan írták ívükre az „igen“-t, de sokan láthatóan átgondolták ezt a kérdést is, és ön-

tudatos, felelős választással, sokszor magasrendű megfontolás alapján szavaztak igennel. A válaszokhoz fűzött megjegyzésekből íme néhány: „A munka mindig valamivel előbbre viszi a civilizációt“ (p. jh.). „Nekünk, magyaroknak, a kvalitással kell a kvantitást pótolni“ (bp. jh.). „A kultúrfölény minden idők egyik leg-hatalmasabb erejű fegyvere“ (sz. bh.). „Már maga a munka öröme is érték, még ha pozitív értékét nem látjuk is azonnal“ (2 sz. bh.). „Minél műveltebb, igényesebb egy nemzet, annál inkább joga van az élethez“ (sz. bh.). „A műveltség hozzásegít, hogy mindig közelebb és közelebb jussunk Istenhez“ (sz. bh.). „Az én szememben a munka a legnagyobb érték, mellyel szabadon rendelkezem“ (sz. jh.). „A hivatásszerű munkának belső értéke van, mert biztosítja a munkás kiélését. A nem hivatásszerű munkának csak külső értéke van“ (sz. jh.). „A műveltség problémákat ad, amelyek nélkül az emberi élet szürke és egyhangú lenne“ (sz. jh.). „A műveltség oly nagy távlatokat, annyi szépséget tár fel, amiről a műveletlennek fogalma sem lehet“ (sz. jh.). „A művelt ember másképp gondolkozik, mint a kritikátlan tömeg“ (sz. jh.). „A műveltség az a tényező, amely a mai gépkorban, az elspeciálizálódás korában a vallás mellett megóvja az embert attól, hogy Madách-féle falanszter-lénnyé legyen“ (bp. inh.). Van, aki egyszerűen egy „európeér“-f el étellel támasztja alá szavazatát. „Műveltségre érdemes törekedni, mert *valahogy jó érzés tájékozódnak lenni*“ — írja egy p. oh. „Akiben a műveltség szellemi szükséglet, az nem kérdezi, hogy érdemes-e vagy sem; az kénytelen engedni a benne lévő magasabb parancsszónak“ — írja egy bp. gyak. tj.

Az egyöntetű válaszok között alig akad néhány kritikai szellemű. Ilyen az, amely a műveltség boldogtalanság- okozó hatásának régi gondolatát veti fel. Egy bp. jh. írja: „A műveltséggel a szenvedés is növekszik. De az ember a boldogságról már abban a pillanatban lemondhat, amikor gondolkozni kezd“. Mintha öntudatlanul is épen erre a felfogásra adná meg a választ egy sz. bh.: „Nem igaz, hogy a műveltség boldogtalanná tesz. Az ilyenek műveltség nélkül is boldogtalanok lettek volna“. Vannak ingadozók is: „Sokszor úgy érzem, hogy nem érdemes műveltségre törekedni, máskor hálás vagyok érte, mert fölemel és magasabb régiókba visz...“ A vitát mintegy lezárja egy bp. gyak. tj.: „A műveltséggel még nem leszünk boldogok, de nélküle sem!“ — A többi „kritikus“ inkább az anyagiak szempontjából ítéli meg a kérdést. „Tudásra csak anyagilag megalapozott életnél érdemes

törekedni“ — véli egy sz. bh. „A munka talán a legértékesebb dolog. De csak a szívesen végzett és jól fizetett munka. Ha valamelyik feltétel hiányzik: már nem munka, hanem robot“ — írja egy másik sz. bh. A munka kérdésében teljesen tagadó felfogást csak 2 sz. jh. vall: „A mai viszonyok között a munkának értéke nincs“. Viszont leginkább igaza annak a kollégájuknak van, aki így válaszol: „A munkának értéke van, *illetőé legyen!*“ —

Annál több kritika zúdul a válaszokban a *mai nevelési rendszerre*. Olyan kérdés ez, amelyhez mindannyian szívesen hozzászólnak, és hozzá is tudnak szólni saját tapasztalataik alapján, így ezek a megjegyzések különösen figyelemreméltók. Főképp a kérdésnek az a részlete váltott ki egyetemistáinkból egész bírálat-zuhatagot, hogy „hol van a hiba?“ Ugyan 15 olyan válasz is akad, amely elismeri a mai nevelési rendszer emberformáló erejét (ezek közül viszont az egyik szellemesen hozzáteszi: „Csak az a kérdés, milyent formál?“), sőt néhány halk dicséret is előfordul, de a legtöbb, még az elismerők is, talál és lát hibákat. Megjegyzéseik között igen sokszor nagyon találóak is akadnak. Legtöbb kifogás az igazi jellemnevelés, a nemzetnevelés és a gyakorlatiasság hiánya miatt és — természetesen — a tanárok ellen merül fel. Legalább 25-en kifogásolják, hogy „inkább csak tanították, mint neveitek őket“, vagy legalább is „nem az életre, önállóságra“ készítették elő őket, hanem „önállótlanásra, meghajlásra, elvetelenségre“. Csak tiltottak, pozitívumok helyett; nem adtak „egységes világnézetet“; mások szerint „nagyon is emberformáló: átlagemberformáló“. Egyesek szerint „nem nevel egyéniséget“, csak tömegeket: mások viszont épen azt kifogásolják, hogy a túlságos egyéniség-fejlesztéssel „aláássa az egységes, egy célért küzdő szellem kialakulását“ (sz. bh.). Néhányan azt róják fel a szerzetes-iskoláknak, — tapasztalatból, mint mondják, — hogy nem nevelték őket igazi életismeretre, és ez az oka az életbe hirtelen, vértesztenül kikerült fiatalemberek elzüllésének. Érdekes megjegyzést tesz ezzel kapcsolatban egy 23 é. bp. szig. o.: „*Amikor az ember még fiatal, úgy akarják nevelni, mintha már felnőttnél lenne; amikor felnőttnél, egyszerre gyereket csinálnak belőle*“. Válaszadónk ezzel kétségkívül a kis és a nagy diák közti különbségre céloz.

Legalább 12-en panaszozzák, hogy a középiskolából *hiányzik az igazi nemzeti, hazafias nevelés* és a közösségi szellem beoltása. Egy p. oh. „a fajszeretet tanának“ hiányát kifogásolja, többen a

hazafias nevelést katonás szellemmel kívánnák egybekötni. „Hol marad az ifjúság katonás szellemű nevelése?“ — kérdi egy sz. jh. „A középiskolának a magyar sorskérdések ismeretét és felelősségteljes vállalását kellene belenevelnie az ifjúságba“ — írja egy sz. bh.

A hozzászólók harmadik csoportja a tanárokat bírálja. A legtöbb esetben persze még iskolai reminiszcenciák teszik kesernyéssé ezeket a megjegyzéseket, de néhány komoly és őszinte is akad közte. „A rendszer és az elgondolás jó, csak a tanárok rosszszak“ — írja sommásan egy bp. jh., aki ciszterci gimnáziumban jeles diák volt, mint írja, s azért panaszkodik, mert tanáraik között „csak néhány származott úri családból“ s ők csak ezeket szerették (!). Az elismerőbb hangú válaszok között itt is, ott is, még jogászoktól is, felhangzik az a gondolat, hogy az is emelné a nevelés sikerét, ha a tanárokat jobb fizetéssel mentesítenék az anyagi gondoktól, mert ez megtartaná lelkesedésüket. Még néhány érdekes megjegyzés: „*Ne akarjon minden tanár szaktudósokat nevelni a tárgyából*“ (bp. oh.). „Nem a hozzáértés és rátermettség határozza meg a nevelésügybe beleszólók személyét“ (sz. bh.). „Nevelni csak az tud, akinek van meggyőződése“ (jh., egyetemi tanár fia). 5-nek tollából kifejezésre jut az a kívánság, hogy fontos lenne a tandíjak leszállítása, mert az iskola költséges volta miatt sok értékes, de szegény gyerek nem kerülhet középiskolába. Mások a nevelési rendszer megreformálását a tanárképzésen kívánják elkezdni, annak gyakorlatiasabbá tételével. Egy sz. jh. az érettségi eltörlését és helyette szelektáló vizsgát ajánl. Több sz. jh. a modern nyelveknek kíván nagyobb teret biztosítani. Egy bp. mh. a reáliskola típusának eltűnését fájlatja. Egy sz. jh. azt hibáztatja, hogy a középiskola „hivatási kérdésekkel nem foglalkozik“. A külföldi példák közül, ahol ilyeneket emlegetnek, az angol-amerikai, az olasz és a német eszménynek egyaránt vannak hívei.

Hogy válaszadóinknak a középiskola nemzetibb szellemére és nevelő erejére vonatkozó kívánságai mennyire a kor lelkéből fakadtak, mutatja az, hogy az azóta megreformált új középiskola már sokban valóra váltotta ezeket a kívánságokat. Így megvan a remény, hogy az onnan kikerülő fiatalság már nagyobb elismeréssel nyilatkozik majd arról a nevelési rendszerről, amelyen keresztülment, ha a tanárok megbírálása a diáklélek örök vonásai közé tartozik is.

A hivatási nehézségek kérdésében fiataljaink alighanem úgy érezték, hogy ennyire a pályájuk elején még nem igen ismerhetik annak nehézségeit. Sokan nem felelnek erre a kérdésre, a felelők legtöbbször viszont — majdnem mindnyájukat — a bizonytalanul feléjük meredő jövő aggasztja, az elhelyezkedés nehézségei előrevetik árnyékukat. Erről ír fájdalmas gúnnyal egy 28 é. bh. is, aki, mint írja, „évek óta állás nélkül van, jelenleg fölösleges idejét egyetemi tanulmányokkal tölti“. Egy 28 é. sz. bh. is ezért ír így: „Pár éve még hivatásnak tekintett pályámmal már nem igen foglalkozom, igyekszem megélhetésemet más téren biztosítani“. Egy sz. bh. is a késői elhelyezkedés hátrányait panaszozza: „Épen az az idő fecsérlődik el, amikor még nagyon közel tudunk jutni a gyermek lelkéhez“. Egy sz. jh. így ír: „Addig jusson álláshoz a már végzett ifjúság, amíg munkakedvét el nem veszti az álláskeresésben“. Valószínűleg hasonló nehézségekre gondol az a sz. jh. is, akinek hangjában egy egész tragikus nemzedék szomorúsága szól: „Hivatásom tele nehézségekkel. Megoldást nem látok. Vakon megyek ...“

Az elhelyezkedés nehézségeinek említésén kívül is van néhány érdekes és figyelemreméltó felelet. Különösen a bölcsész-hallgatók tesznek tanúbizonyosságot öntudatos gondolkodásukról. Egy bp. gyak. tj. ezt írja: „Hivatásunk nehézsége önmagunkban van. *Túl szerények és ezért elmellőzöttek vagyunk* még saját tudományunk és hivatásunk vezetésében is. Saját mentalitásunk átalakítására van szükség, több talpraesettségre, hogy saját ügyeinket magunk vezethessük!“ Egy sz. bh. azt látja pályájában nehézségnek, hogy „a szülők és a gyerekek összejátszanak a tanár ellen“. Egy sz. bh. megható aggodalommal írja: „Azt tartom hivatásomban a legnehezebbnek, hogy egyszer én is megöregszem, és akkor köztem és tanítványaim között is szakadék lesz ...“ Jogos aggodalma van az ankét egyetlen *izraelita* résztvevőjének is, aki a kérdésre kérdéssel felel: „Vájjon vallási körülményeim lehetővé teszik-e majd, hogy hivatásomnak éljek?“ (1937!) Legsúlyosabb nehézsége annak a kedvesen naív bp. oh.-nak van, aki ezt írja: „Hivatásomban legnagyobb akadályom, hogy *nehezen tanulok* ...“

Még a nevelési rendszernél és a tanároknál is több és súlyosabb kritikával, sokszor heves kifakadásokkal árasztják el egyetemistáink a *bajtársi egyesületeket*. Nem mintha a sokat emlegetett „magyar individualizmus“ eleve ellenszenvenné tenné előttük a társulást, hiszen az alig 10 individualistával szemben, akik a

maguk részéről elítélik vagy „szükséges rossznak“ tartják a társulást, közel 40-en elismerik hasznosságát, sőt szükségességét, és elvben a bajtársi egyesületeket is helyeslik. Nagyon ritka az olyan „született individualista“ vélemény, mint ezé a bp. gyak. tj.-é: „Csak akkor társulok, ha ez ki nem kerülhető. Nem leszek kis semmi a nagy valamiben“. A legtöbb válasz elismerően szól a bajtársi egyesületekben testet öltött társulási szellemről. „Az ifjúság csak a bajtársi alakulatokon át tud érvényt szerezni akarátának“ — írja egy p. oh. „A társulás minden komoly emberi erő-kifejtés feltétele“ — állapítja meg egy sz. bh. „A nagy célok együttes munkával könnyebben megvalósíthatók“, 2 sz. bh. véleménye szerint is. A kritika nem is az elv ellen, hanem a gyakorlattal szemben szólal fel. „A bajtársi alakulatok hasznosak, de a jelenlegiek nem felelnek meg hivatásuknak“: ebben foglalható össze legalább 60—70 válaszadó egybehangzó véleménye. Különösen kiemeli ennek súlyát az a körülmény, hogy egyrészt — saját vallomásuk szerint — maga is bajtársi egyesület tagja, és így a tapasztalat erejével beszél. A legtöbbet hangoztatott kifogások: a bajtársi alakulatok legnagyobb részét külsőségekben merülnek ki, pld. multságok rendezésében vagy tüntetésekből; csak szavakban és szólamokban élnek, és nem tettekben; csak célokat tűznek ki, megvalósítás nélkül; a fiatalság egységét szétforgácsolják, erejét szétécsérlik: („Minden kis véleménykülönbség ürügy új egyesület alakítására“ — írja egy bp. halig.); egyesek hatalmi törekvésének, szereplési vágyának eszközei, vagy politikai célokra használják ki őket; megtanítják a fiatalságot arra, hogy önálló gondolkozás helyett egy-két „öblös hangú, önző vezér“ után menjen. Egyesek szerint „túlságosan nagy és magas célt tűznek ki maguk elé“, mások szerint „nem érzik, nem találják tennivalójukat“. A cél kérdésében is megoszlanak a vélemények: egyesek azt hányják szemükre, hogy „politizálnak“ és ezért nem lépnek be tagjaik közé, mások a vallási szempontot kifogásolják, megint mások azt, hogy „tájékozatlanok a nagy magyar problémákban“. „A politikaiak nagyképűek — véli egy bp. — az Americana pedig *ma* időszerűtlen, mert nagy helyzeti energiáját nem a nagy nemzeti célok szolgálatába állítja bele“. Egy sz. bh. szerint „nem az ifjúság szükségletéből jönnek létre önként és a saját terveik szerint“. Ugyancsak egy sz. bh. arra figyelmeztet, hogy „a beiratkozáskor a segítség ürügye alatt „főzik meg“ a mit sem sejtő gólyát“ — általában helytelennek tartják, hogy „anyagi

előnyökkel toboroznak“, — egyik kollégája szerint pedig „csak a tagok számának növelésére törekednek papíron, pedig nem a mennyiség, hanem a minőség számít“. Egy aggódó sz. bhn. szerint „a sok adminisztrációs és reprezentációs munka elveszi a bajtársak idejét a komoly munkától, a tanulástól is“. Se vége, se hossza a sok bíráló megjegyzésnek. Néha súlyos váddá torzul a bírálat: „A bajtársi egyesületek az ifjúság megrontói“; „Átok az ifjúság nyakán, rák az egyetemi polgárság testén“ — írja 2 sz. jh. Egyénilag csak a Turul (4) és az Americana (3), a cserkészlet, a kongregáció és a „Hungária m. t. e.“ (!) kap néhány elismerő, dicsérő szavazatot, de az Americana-ban pld. ők is a társasági és szórazási lehetőségeket vagy „a családi keret“* becsülik. „Lélekben Americanista, mint jó magyar, Turulista vagyok“ — írja p. oh.

Amilyen egyöntetűen elítélik a bajtársi egyesületek működését, époly meglepően soknál — vagy 25-nél — fölhangzik az a vélemény, hogy a sok bajtársi alakulatot mind fel kellene oszlatni, és *helyettük országos egyesítéssel egyetlen, keresztény-nemzeti alapokon álló szervezetet kellene megalkotni*. Ez a gondolat főképp a szegediek köiében hódít. „Az összes bajtársi egyesületek azonnali hatállyal feloszlatandók és felszámolandók, és az egyetemi ifjúság összességének jobban megfelelő és nemzeti érdekeinknek is szükségesebb, egy, az egész országban kizárólag csak egy bajtársi egyesületet kell alakítani“ — írja egyikük. Egyesek katonai szellemet is bele kívánnának vinni az új alakulatba, mások viszont a politikamentességet vagy a vallásos szellemet, a szilárd erkölcsi alapot hangsúlyozzák. Ebből is látszik, hogy fiataljaink nagyrésztében megvan az egészséges társulás iránti készség, bírálataik viszont arra mutatnak rá, hogy még abban is, amiben egyébként résztvesznek, mennyi józansággal és ítélőképességgel látják meg a hibákat.

Hogy azonban a társulásra való készség nem jelent abszolút kollektív hajlamot, azt a következő kérdésre adott válaszok mutatják. *A szabadság* klasszikus, leginkább eszmei síkon mozgó problémafelvetése a legnehezebb feladat elé állította egyetemistáink intelligenciáját és „filozófiai“ készségét. Valóban érdekes megtudni, hogy egy olyan nemzetnek intelligens fiatalsága, amely ezeréves történelme során annyit küzdött a szabadságért, és amelynek költői lelki ösztönből annyit énekeltek erről, mit tart a szabadságról és miben látja ezt?

A kapott kép meglehetősen zavaros. Már a szabadság elvi illetőleg elméleti meghatározásában is nagy az ingadozás. Fiataljaink a középiskolában korántsem kaptak erről annyi kész megfogalmazást, mint pld. a filozófiaibb képzettségű francia fiatalemberek, viszont feleleteik annál értékesebbek önállóság szempontjából, mert saját töprengésük eredményét tárja fel. Igaz, hogy épen ezért sokan nem felelnek a kérdésre, mások, mint egy 26 é. bp. mh., egy 20 é. bh. és 2 sz. bhn. kijelentik, hogy „nem értem a kérdést“, néhányan pedig meglehetősen naiv vagy kitérő felelettel intézik el a válaszadást. „A szabadság elérhetetlen“ — írja egy p. oh. „Az ideális szabadság nem adható meg, mert nem vagyunk hozzá elég intelligensek“ — véli egy bp. bh., aki több kérdésre ezzel a furcsa szólammal felel. „Ma teljes szabadságról nem lehet beszélni“ — írja 2 sz. jh.; „a Málnási-Féja- és Szabó Dezső-esetek korában“ — teszi hozzá egy sz. bh. „Először a népnek kenyeret, azután lehet beszélni erről“ — írja egy sz. jh. Egy bp. mh. szerint „a szabadság, mint olyan, elméleti valami; csak lelkiismereti szabadság van teljes“. Egy jh., katonatiszt fia, így felel: „Szabadság csak az intelligenciának való, mert az alsóbb osztály nem tud élni vele“. Egy olyan, 22 é. boldog jh. is akadt, aki mindössze ezt feleli: „Szabadságom nincs korlátozva“.

A szabadság-meghatározók első csoportja a legközértelműbb meghatározást adja: A szabadság a legfőbb kincs, a boldogulás főkelléke, egyébként egyenlő a vélemény-, szólás- és sajtószabadsággal. Egyesek ehhez a szellemi, vallási, vállalkozási, személyi vagy testi szabadság ideáját is hozzáveszik. Egy p. oh. még tovább megy: „A szabadság a tehetségek szabad kibontakozásának lehetősége“. Egy sz. jh. szerint „a szabadság az egyéniesség érvényesülési lehetősége“. Egy 20 é. bp. mh. meghatározása: „Szabadság az, ha az egyénnek módjában van a maga érdekeit szolgáló és a köz érdekeit nem sértő elgondolásait tettere váltani“. Egyesek — nyilván tanulmányaik alapján — magasabb filozófiai nyelven, de nem sok gyakorlatiassággal beszélnek, mint pld. egy sz. bh.: „A személyes szabadság abban áll, hogy az egyén a magasabb etikai követelményekkel összhangban nem lévő szokásokat elveti és helyükbe helyeseket kondicionál“. Mások jogi színezetű meghatározást adnak. „A szabadság a képességek kifejtésének társadalmi lehetősége és az állami érdekek korlátain belül a szabadságjogok érvényesülése“ — írja egy izr. jh. A legmagasabb igényekkel föllepő meghatározás csak ön-állította korlátokat ismer el. „Függet-

lennek lenni és szabadon választott, szabadon vállalt kööttségben élni: ez az igazi szabadság“ — írja a legintelligensebb női válaszok adója, egy sz. bhn. „Szabadság az, ha az ember csak a belső szabadság, saját normái által van kötve, különben nem“ — írja egy 28 é. sz. bh. „A szabadság jelenti azt a képességet, amellyel magunk tudunk korlátot állítani saját cselekedeteink elé. Két korlátja van: erkölcs és észszerűség“ — írja egy sz. jh.

Egy másik csoport épen a korlátok meghatározásával érzékelteti szabadságelgondolását. Főképp három korlátot ismernek el: a közösségit (jogit), a vallásit és a nemzetit. Az elsőt 2 sz. bh. fel fogása foglalja össze: „Senkinek a szabadsága nem terjedhet túl azon a határon, amelyen túl mások szabadságát sértené“. Egy p. oh. változata: „Az egyénnek szabadság adható mindaddig, amíg az a köz érdekeit nem sérti“. A vallási korlátot legteljesebben egy 18 é. sz. bh. önti formába: „Teljes cselekvési-szólás-gyülekezési-sajtó-szabadság, de csakis Isten tízparancsolata-megvonta határokon belül“. Ezekben a meghatározásokban megint a vallásos világnézet gyakorlati ereje tűnik fel. „Csak egy szabadság van: az evangéliumbeli“ — írja egy sz. bhn.

A legfeltűnőbb mégis az a készség, amellyel válaszadóink a *nemzet érdekében* hajlandók korlátokat vállalni szabadságuk előtt. Legalább 10-en ezt szükségesnek tartják külön is kifejezésre juttatni. „A szabadság nagyon fontos, de ha az ország érdeke úgy kívánja, bizonyos mértékben korlátozni lehet“ — fejezi ki véleményüket egy sz. jh. „A szabadság a keresztény nemzeti gondolat határát ne lépje át“ — kívánja egy bp. mh. Kétségtől a nemzetre gondolnak azok is, akik „a köz érdekét“ védik. Ilyen értelemben pesszimiztikusan ítéli meg az egyéni szabadság kérdését egy sz. jh.: „Társas közületben az embernek teljes szabadsága nem lehet“. Az egyéni szabadság helyébe tehát a kollektív szabadság lép, amelyről egy másik sz. jh. ezt vallja: „Az individuális szabadságnál értékesebbnek tekintem a kollektív szabadságot. *Tehát a közület nyúljon bele egyesek érdekszféráidba ...*“ A kollektív szabadság megtestesülését egy harmadik, 24 é. sz. jh. a diktatórikus államban látja. „A XX. században egy diktatórikus államban viszonylag nagyobb a szabadság, mint egy, a liberál-kapitalizmustól s ennek torzszülötteitől agyon-sanyargatott demokratikus államban“. Mélyebb és egyben speciálisabb értelemben fogja fel a szabadságot egy sz. bh. is, aki így ír a mai kor szabadságáról: „Szabadság helyett a legutálatos-

sabb szervilizmus korát éljük. Elvet, vallást, hitet és mindent, ami szent, odadobnak egy falat kenyérért“.

Mint ez a néhány idézet is mutatja, a szabadság problémájának felvetése gazdag ihletet adott egyetemistáinknak, s ha nem hozta is őket homogén felfogásra, sok érdekes gondolatnak forrása lett, amelyeknek kimerítő tárgyalása külön tanulmányt igényelne.

Család és társadalom.

- V. Hogyan érzi magát valahová tartozónak? (család, vidék, társadalmi osztály, párt, nemzet). Születés, hagyomány, szabad választás, hűség-e vagy egyéb ok az odatartozás oka?
- Mit tart a másik nemről (képességeiről, élethivatásáról, erkölcsi értékéről)? Érez-e iránta felelősséget? Élettársat vagy munkatársat, esetleg szórakoztató társat lát benne?
  - A várost szereti-e vagy a falut? Miért?
  - Mit tart a társadalmi különbségekről? Hiszi-e, hogy ez megváltoztatható? A mai munkafelosztást milyennek látja? Milyen életszínvonal elérésére törekszik?
  - Mi a véleménye a tudományról? Mit tart értékesebbnek: a szellemtudományokat, vagy a természettudományokat? Milyen tudásra van szükségünk? Érdemes-e tanulni?

Vájjon fiataljaink, akik oly engedékenyeknek mutatkoztak a szabadság kérdésében, elismerve a közösség és az erkölcs korlátait, milyen kötelekeket vallanak személy szerint magukra nézve kötelezőnek, érzés szerint m ilyen kapcsolatokat vállalnak magukra? Ez volt az ötödik és utolsó kérdéscsoport kerete. Sajnos, anketünk résztvevői közül sokan erre az általános kérdésre egyáltalában nem, vagy csak alig feleltek, *iii* is többen elismerik, hogy „erre nem tudnak határozottan válaszolni“, vagy hogy „ezen még nem gondolkoztak“. A vallomások azonban annál érdekesebbek, már csak azért is, mert itt már a származás is belejátszik feleletükbe.

A mintegy negyedszáznyi felelő közül 6-an határozottan kijelentik, hogy osztályhoz tartozás érzése nincs bennük, ilyen megfogalmazásokban: „Osztályhoz tartozás érzése nincs bennem“ (bp. oh., műszaki főtanácsos fia); „Nem érzem magam lekötve sehova“ (bp. mii., számvevőségi főnök fia); „Társadalmi osztályok, pártok nem érdekelnék“ (bp. bh., Máv. nyugdíjas fia); „Elvből nem akarok ismerni társadalmi osztályokat“ (sz. bh., főjegyző fia); „vidék, társadalmi osztály és párt lényegtelenek szememben“ (28 é. sz. bh., csendőrtiszt fia); „Társadalmi osztályommal, a polgársággal, ebben a percben fájdalmas tagadással állok szemben. Nem én vagyok az oka...“ (21 é. sz. bh., magántisztviselő fia.

Az okot nem írta meg.) Hatukkal szemben 11-en a középosztályhoz tartozónak vallják magukat (4 bp. és 7 sz., g. kel. esperes, kereskedő, Máv. stiszt, tanító, ügyvéd, 3 jegyző, tanárképzőint. igazgató, Máv. tanácsos, járásbíró fiai és gimn. tanár leánya). „A középosztályhoz tartozom, ahhoz a társadalmi osztályhoz, melynek most kell kialakulnia a keresztény-nemzeti gondolat harcosaként“ — írja egy bp. bh. „Polgár vagyok — írja egyik sz. bh., — s ezt vállalom, bár ma divat a polgárosztályt szidni“. Egy másik sz. bh. azért ragaszkodik a középosztályhoz, mert szerinte „a nemzet zömét és legértékesebb elemét teszi“. A többiek meglehetősen bizonytalanul sorolják föl kapcsolataik között a középosztályt. Annál határozottabb annak a 4 egyetemistának a szava, akik *a néppel, a parasztsággal, „a nincstelen, nyomorgó magyarsággal“* vállalnak sorsközösséget: egy bp. gyak. tj., kisiparos fia, egy falusi születésű sz. bh., hentesmester fia, egy bp. jh. és egy sz. jh., földművesek fiai, és egy másik sz. jh., számvevőségi tanácsos fia, aki rokonszenvből, segítőkészségből érez vonzalmat a parasztság iránt. „Engem a születés mellett törhetetlen fajszeretetem köt a magyar falu népéhez, amely Főméltóságú Kormányzónk szavaival élve, valóban „fajunk törzse, őseményeink letéteményese (!)“ — írja a bp. jh. A sz. jh. azért marad hű ősei osztályához, mert „áldozatot csak ez tud hozni“. Ezeknél mindenestre tisztíei?íei érdemel hűségük ahhoz a törzshöz, amelyből születtek. Érdekesen nyilatkozik egy harmadik. 20 é. sz. jh., Máv. tisztviselő fia: „Nagyapám kisbirtokos volt, apám már tovább haladt, a legfiatalabb nemzedék pedig már dr. lesz, de mindig büszkébb leszek őseimre, akik az áldott magyar földet művelték“. A felsőbb osztályok felé csak egy p., 19 é. jh., Máv. irodai s. tiszt fia mutat becsvágyat: „A társadalomban a középosztályhoz sorolom magamat. Ebben születtem, és nem tartom megvédendőnek származásomat. Mindamellet az sem tartom lehetetlennek, hogy tanultságom és megfelelő ügyességem folytán később felsőbb társadalmi rétegekbe fogok tartozni“. Ugyanő később azt írja, hogy „lehetőleg vezető állásba szeretnék jutni, hogy ott példammal és állásommal járó hatalmamnál fogva előbbresegítsem a magyar kisegyszisztenciák sorsát“.

A többi felelő, a majdnem mindig megemlített családon kívül, elsősorban — sokszor csak — a magyarsággal érez kapcsolatot, olykor a vidékhez is (Bánság, Dunántúl, Bácska, Erdély), és néha a valláshoz is, pedig ez a kérdőíven nem szerepelt a

közösségek sorában. „Csak magyarnak érzem magam“ — írja egy p. oh., szabómester fia. „Katolikusnak és magyarnak érzem magam“ — vallja egy másik p. oh., tanító fia. Egy bp. mh. a kollégáival szemben érez ragaszkodást, s mint ilyen, egyedüli képviselője a „*rendi tudat*“-nak. A *pártokhoz* való tartozást általában mindegyik felelő elveti, csak egy bp. mh. írja: „Bizalommal vagyok minden párt iránt, mely szabadságot hirdet“. Egy sz. bh. ezt írja: „Független ellenzéki vagyok és maradok, de támogatok mindent, ami keresztény és magyar“. Egy sz. jh. viszont így ír: „Érzésemnek megfelelő politikai párt nincs“.

A közösségekhez való tartozás okaiként hol a születést, hol a hagyományt vagy a nevelést, a szeretetet és a szabad választást jelölik meg válaszadóink, de többek véleménye szerint „ezt nem lehet definiálni“. Egy sz. jh. a legszabatosabb: „Társadalmi osztályhoz és párthoz szabad választás, nemzethez hűség, családdhoz születés, vidékhez hagyomány“. Mint a fenyegető állástalanságból kisarjadzó keserű öngúny jellemző példáját, érdemes még megemlíteni azt a *19* é. jh.-t, aki ezzel felel a kérdésre: „Beléptem a „Szellemi Proletárok Egyesületébe“, amely papíron nincs, de sajnos, az Életben megvan. Oka? — Odatartozás!“

Az ankét résztvevőinek kedvére való kérdés volt a *nők*re, illetőleg „*a másik nemre*“ vonatkozó is. Erre mindegyikük felelt, azonban, sajnos, aránylag kevesen válaszoltak részletesebben, és így válaszaiknak itt is inkább csak statisztikai értéke van. A férfiak közül 60-nál többen *élettársnak* látják a nőt, igazi hivatása szerint; 20-an az *élettárs mellett* munkatársul is elfogadják; *csak* munkatársként 3-an emlegetik; 12 számára viszont „inkább csak“ vagy „egyelőre“ szórakoztató társat jelent. A leggyakorlatiasabbnak az a 10 mutatkozik, aki „*mind a hármat*“ megkívánja a nőtől. Felelősségérzetről a női nemmel szemben és kifejezett nőtiszteletről 22-en tesznek vallomást, azt viszont csak 2 jelenti ki szó szerint, hogy „nem érez felelősséget“ irántuk. A 15 hölgy közül a férfiban *élettársat* 3-an látnak, *munkatársat* is 3-an, *élettársat* és egyben *munkatársat* szintén 3-an, szórakoztató társat 2-en. Egy hölgynek „véleménye egyénenként különböző“. Gyakorlati gondolkodású a hölgyek között is akad, pld. egy 24 é. bhn., aki „*legtöbbet munkatársnak, néhányat szórakoztató társnak, egyet élettársnak*“ tekint. Nőies finomsággal és öntudattal okolja meg érzését az a 3 nő, akik felelősségérzetet vállalnak a férfakkal szemben: „mert minden nő hatással tud lenni a férfiakra, és min-

dig a nőtől függ, hogy ez a hatás milyen lesz“ — írja az egyik; s a másik hozzáteszi: „finomabb érzékünkkel nevelnünk kell őket a szebbre, jobbra“. A negyedik, 24 é. hölgy ezt feleli a kérdésre: „Ismeretség kezdetén szórakoztató társ, hosszabb és közelebbi ismeretség után élettárs, és akkor már felelősséget is érzek iránta.“

A férfiak is nagy komolysággal írnak a nőkről: igazi, eszményi hivatásukat a család körében, feleség — vagy épen „feleség“-voltukban (ahogy írják) és az anyaságban látják. Legtöbben csak ebben a körben, „az utódok nevelésében“ kívánják munkatársul, és hangsúlyozzák, hogy „csak segítőtárs lehet és nem önálló kereső“. „Legyen a férjnek megértő élettársa, szórakoztatója, s ha a helyzet megengedi, segítsen is neki. De ez utóbbi ne mint hivatás szerepeljen“. Van olyan is, aki az elhelyezkedésére féltékeny a nőekkel szemben. „Nem látok benne munkatársat, csak vetélytársat“ — írja egy sz. bh. Általában *a nőies nő* az eszményük. „Elsősorban a nőt látom bennük, a feminin nőt, csak ez lehet az ideál“ — írja egy p. oh. Hangjuk, a téma ihlete alatt, olykor költőivé emelkedik. „Általában az élet megszépítőjét látom benne“ (hp. jh.); „Lelki életem kiegészítője“ (sz. jh.); „A férfi a szikla, a nő a szív“ (bp.); „Tőle várom életem boldogságát“ (egy vőlegény-sorban lévő sz. jh.). Egy másik sz. jh. Madáchot idézi: „Te csak virág légy, drága csecsebecs, haszontalan, de szép, s ez érdemed...“ Mégis aránylag sokan hangoztatják a nőknek az önálló hivatáshoz való jogát is, az elfogulatlanság jegyében. „Nőellenes“ hang alig fordul elő, hacsak nem azé a sz. jh.-é, aki szerint a nők „majd mindenhol csak akadályai a férfiak munkájának, kötelességeinek“.

Udvariasnak és engedékenynek mutatkoznak fiataljaink a *nők képességeinek* elismerésében is. Általában ugyan az a véleményük, hogy a nők képességei alulmaradnak a férfiakéval szemben — épen ezért tartották eszménynek az élettárs-nőt, mert képességeik erre rendelik őket, — de 12 olyan felelő is van, akik azt vallják, hogy a nők époly értékesek, mint a férfiak, legfeljebb azt teszik hozzá, hogy „más téren“. „A férfiak és a nők képességei között nincs olyan nagy különbség, mint ahogy azt rendszerint állítják. Ne legyünk elfogultak“ — írja 2. sz. bh. „Teljesen egyenrangú fél, képességei ugyanazok“ — vallja négy, 18—20—22 é. sz. jh. is. „Képességeik ma már nem messze maradnak el a férfiéétől“: ez 2 bp. véleménye. Pécssett egy olyan, 18 é.

jh. is akad, aki szerint „a nő szellemi téren néha többre képes a férfinél“. Egy másik p. válaszadó szerint „a nők általában műveltebbek, de csak divatból, és így felszínesen“. Egy sz. bh. abban látja az egyenrangúság felé való fejlődést, liogy „mind a két nem közeledik egy közös emberi ideálhoz, s ez egyértékű embertársá teszi őket“. Legszabatosabban egy sz. jh. írja körül a kérdést: „A nők képesség szempontjából nem érik el az átlagos férfi-nívót. A kivételek azonban túlnőnek rajta. De a férfikivételeket megint nem érik el“.

A hölgyek a férfiaknál sokkal pontosabban körülírják, miben látják a két nem közti különbséget a képességek terén. A 15 bh. közül 4 egyszerűen elismeri, hogy „a férfiak képességei általában felülmúlják a nőké“. A többiek körülbelül azt a rájuk nézve hízelgőbb gondolatot juttatják kifejezésre, hogy „a két nem kölcsönösen kiegészíti egymást“. „A férfiak nagyobbvonalúan gondolkoznak és önállóbban, de kevésbé kitartóak, szorgalmasak“ — írja egyikük. „A férfiak határozottan tehetségesebbek, logikusabbak, munkabíróbbak és eredetibb gondolkozásnak“ — ismeri el egy másik hölgy, aki pedig maga is igen intelligens válasszokkal lep meg. A legnőibb ütőkártyát alighanem az a 19 é. hölgy játssza ki, aki elismeri, hogy a férfi szellemileg értékesebb, de „a nő hivatása mégis csak magasabbrangú“. Ezzel az ütőkártyával aztán nem is lehet vitába szállni.

Amilyen viszonylagos elismeréssel nyilatkoznak férfi-felelőink a nők képességeiről, éppolyan hangosan és tömegesen panaszkodnak *a nők erkölcsi értékéről*. Csak 5-en ismerik el erkölcsi értéküket a férfiakéval egyenrangúnak, a többiek — legalább 20-an — nagyon sok kivetnivalót találnak a nők erkölcsében. „A ma nőjének erkölcsi értéke nagyon csekély“ — írja pld. 8 sz. jh. is. „Erkölcsi értékük, legalább is látszatra, erősen le hanyatlott“ — írják a sz. bh.-k körében. Ez az értékelés már az élettárs-keresés kérdésénél is megnyilvánult, amikor erős szavakkal a nőnek élettársi hivatása mellett szavaztak. „Élettárs, nem pedig sportlady vagy elkényeztetett és túlkapatott, nőnek nevezett bábú“ — írja egy p. oh. „A nő hivatása az anyaság, — nem a strandhölgy, bálhölgy, sportmici, de nem is a gépirókiasszony vagy a munkáslány“ — írja egy sz. bh. is. „Sajnos, ma túlnyomó részük csak a divat és a szórakozás után fut“ — panasolja egy 22 é. mh. íme egy sz. bh. panasza: „Óriási baj, hogy nem akarnak férjhez menni, vagy nem akarnak gyereket . . . Szórakozótár-

sat keresnek köztünk“. „Nagy százalékuk maga-magát alacsonyítja le“ — teszi hozzá egy bp. gyak. tj. Ilyen viszonyok között sok fiatalember épen ezért csak szórakozótársat találhat a nőkben, mint írják. „Sajnos, ma legtöbb a szórakoztató típushoz tartozik, és így nem találhatjuk meg bennük az ideált“ — írják ketten is a p. válaszadók közül. Egy harmadik p, oh. ezt mélyebb okokkal indokolja: „A mai fiatalság hiába szeretne a nőben élettársat látni, a mai rendszer miatt csak szórakoztató társa lehet. .. Az ifjúság nem nőszülhet és így a nő kénytelen kenyérkereső pályára menni, pedig nem ez az élethivatása. Épen ez a körülmény sodorja az erkölcsstelenségbe őket“.

Egyetemistáink válaszaiból tehát az a kép alakulna ki, hogy a fiatal emberek, épen saját erkölcsi értékük tudatában, kénytelenek lesújtó véleményt mondani a nők erkölcséről. A meglepetés azonban ott kezdődik, hogy ankétunk hölgyrésztvevőinek egyrésze meg épen a *férfiak* erkölcsi alacsonyabbrendűségét hangoztatja. „Általában nincs bennük elég komolyság, felelősségérzet“ — írja egyikük. Kedvező vélemény csak egy akad, egy 22 é. bhn.-tól: „Ma sokkal több a komolyabb, mélyebb gondolkozású a férfiak között, mint 25—30 évvel ezelőtt lehetett“. Ha most már a férfiak válaszából kellene következtetnünk saját erkölcsi értékre, mindenekelőtt azokat kellene idéznünk, akik saját erkölcsi tőkéjük tudatában mondanak ítéletet a nőkről. „Katolikus tisztaságot viszek a házasságba, ez az értékem“, s jövődöbelijének is ezt kell majd értékelnie, — írja egy 20 é. bp. jh. Egy 18 é. sz. jh. a nők iránti felelősségérzetéről szólván így ír: „Nagyon erős jellemmé kell magamat megépítenem, hogy ő is megtalálja bennem énje másik felét!“ Ilyenfajta célzás többük válaszából kicsendül. Ezzel némileg szemben áll pld. annak a bp. gyak. tj.-nek a válasza, aki a nőekkel kapcsolatban ezt írja: „Első a szépsége, szóval a teste, azután a lelke“. Egy p. oh. is azt írja tapasztalatai alapján: „Legtöbb egyetemi hallgatónak a nők erkölcsiségére vonatkozó kívánsága nem terjed túl a legszűkebb rokonságán. Tiszta és nemes felfogással alig találkoztam. Leginkább azokban az esetekben, amikor még az egyetemi évek elején született szerelem visszatartotta őket társaik mételyező tivornyáitól“. S végül álljon itt egy 22 é. bp. mh. megjegyzése: „A házasságot nem tartom feltétlenül szükségesnek a boldogsághoz ...“

A vita tehát eldöntetlen, de a kérdés mindenképen termékenynek bizonyult.

A város? — falu? kérdésében 49-en a város, 43-an a falu mellett szavaztak, míg 19-en nem tudtak választani vagy egyformán szeretik mind a kettőt. Az indokolások között érdekes megjegyzések akadnak. A város legtöbb híve a nagyobb kultúráltságra, a kultúrigények könnyebb kielégíthetőségére vagy társaságszeretetére hivatkozik, a falut csak pihenésre, üdülésre, vagy általában csak néhány hétre kívánják. A városban „több az élet^ több oldalú, mint a falu, modernebb, élénkebb, intelligensebb, a fejlődés magasabb fokát jelenti“. Sok híve van köztük a kertvárosnak és a kisvárosnak, amelyben „egyesül a város és a falu“.

A falu híveiben mélyebb szeretet él. Szerintük „mindennek alapja a falu“ (p. oh.), „az őserő abban van“ (2 sz. jh.), „a falura támaszkodhat a nemzet legbiztosabban, itt még erő, tehetség lakozik“ (20 é. sz. jh., földbirtokos fia!), „ott találjuk meg a magyarság igazi képviselőjét“ (sz. bh.), míg „a pesti ember legkevésbé magyar“ (bp. mh.), „az emberek ott közelebb állanak egymáshoz“ (p. jh.), „ott jobbak az emberek“ (bp. oh.), „itt lát-szik legőszintébben az örök ember“ (bp. oh.), falun „magyarabb és őszintébb az élet“ (sz. bh.), „ott nincs annyi képmutatás“ (sz. bhn.), „itt még nem dül annyira az embert géppé tevő kenyér-harc“ (sz. jh.), „a falu a tisztaság és szeretet“ (sz. jh.), „a tisztább, szebb, jobb életet jelenti“ (sz. jh.), „tisztább erkölcsű“ (p. oh.). Van, akit az egyszerűség, másokat a természet vagy a születés, a vér szava, a fajszeretet vonz a faluhoz. „A falu megnyugtat“ (p. oh.), „a város idegesít“ (sz. bh.) „Valószínűleg azért szeretem a falut, mert kiütközik belőlem az ősi magyar paraszt“ — írja egy sz. bh., Máv. s. tiszt fia. „Ott közelebb vagyok Istenhez“ — írja egy bp. jh. Egyeseket, különösen az orvosok közül, egyenesen az a vágy hajt, hogy a faluért dolgozzanak és segítsenek „a parasztság rettenetes helyzetén“ (p. oh.).

Mindenesetre feltűnő, hogy intellektuális foglalkozású fiatal-ság körében ennyi híve akadjon a falunak, és ilyen nemes érvekkel indokolják vonzalmukat. Vallomásuk tükrében a falu szám-szerűen is alig marad el a várostól, de az erkölcsi győzelem fel-tétlenül a falué.

A társadalmi különbségekre vonatkozó kérdések még egyszer, külön is felvetik azt a problémát, amelyről válaszadóink legtöbb-jének már az új Magyarország felépítésével kapcsolatban is al-kalma volt nyilatkoznia. A végső eredmény itt is az, ami ott nyilvánvalóvá vált: fiataljaink szociális felfogása és érzéke hatá-

rozott és egyöntetű, de nem túlságosan radikális, ritkán harcias. 50-nél többnek felfogása szerint *társadalmi különbségek mindig jjoitak és mindig is lesznek*, nem is lehet egészen eltörölni őket. Csak 20-an jelentik ki határozottan megváltoztathatóságukat, viszont abban csaknem valamennyien megegyeznek, hogy a mai helyzet igazságtalan, a társadalmi különbségek egészségtelenül nagyok, különöse! *a munkafelosztás igazságtalan, erkölcstelen*. A legtöbb válaszadónak az a végső felfogása, hogy a társadalmi ellentéteket csökkenteni, enyhíteni mindenestre lehet, sőt kell.

Mint jellemző szélsőségeket, előbb néhány konzervatív felfogást lássunk. Egy bp. 18. é. jh., Máv. műszaki főtanácsos fia szerint „a társadalmi különbségek régebben sokkal nagyobbak voltak“. Egy bp. 22 é. oh. ezt írja: „A társadalmi rétegek között merev vonalat nem lehet vonni, hiszen azok jórészt maguktól alakultak ki, és ezeknek megbolygatása és felforgatása természetellenes, tehát rossz“. „A társadalmi különbségek nem áthidalhatatlanok, de ennek a problémának a vitatását nem tartom időszerűnek“ — írja egy 24 é. sz. jh., csendőrtiszt fia. „A társadalmi különbség elég nagy, ezért kell az alsóbb néprétegeknek is művelődniük, hogy ezáltal ne éreztessék magukat olyan idegennek“ (!) — írja egy 18 é. sz. jh., tisztviselő fia. „Társadalmi különbség van, de annak mai visszhangja túlhangsúlyozás“ — véli egy 18 é. sz. jh. egyet, tanár fia.

Még azok között is, akik a mai társadalmi berendezést erős kritikával illetik, a türelmetlen vagy harcias hang aránylag ritka. „A szociális különbségek abnormitása: fajunk főhibája!“ (p.). „Óriási falak, melyeket le kell rombolni!“ (bp. jh.). „Társadalmi különbözőségeik terén csak a szellem és az erkölcs arisztokráciáját ismerem el“ (sz. jh.). „A munkafelosztás felháborítóan erkölcstelen, s ebben a vezetők a bűnösök“ (sz. jh.). A lázadás szellemét csak egyetlen válaszadó idézi, aki így felel a kérdésre: „Le fogjuk még verni a polcokat tartó deszkákat!“ (19. é. jh.). Szó szerint demokratának is csak egy vallja magát, noha tudja, hogy „felfogása sohasem diadalmaskodhat“.

A túlnyomó többség a középúton marad. Egy p. jh. pld. elismeri, hogy „a társadalomban csak akkor van rend, ha van, aki parancsol“. 2 bp. egyetemista (az egyik jh., földműves fia) csak azt kívánja, hogy „ne legyenek áthatolhatatlan válaszfalak“. Egy sz. bh. mélyebb értelemben ítéli el a társadalmi berendezkedést: „Külön kaszt a katona, az ügyvéd, a hivatalnok, az iparos,

a paraszt, a politikus, a városi, a falusi ...“ 2 sz. bh. úgy véli, hogy a mai társadalmi különbségek tulajdonképpen vagyoni különbségek, ezért igazságosabb elosztás kívánatos. A legnagyobb sérelemnek azt tartják, — vagy 15-en külön is megemlítik, — hogy *a munka nincs arányban a jövedelemmel*, másrészt hogy *nem a legmegfelelőbb kerül az üres helyekre*, az állások betöltésénél nem a rátermettség a döntő. Egy bp. mh. és egy sz. bhn. a jogászok előnye ellen emel óvást. „Igazságtalan — írja a bhn. — hogy a/ állami állások 60—70 %-a jogi végzettséghez van kötve, így legtöbbször protekciós, szellemileg éretlen jogászok kerülnek be és oldják meg a nemzet problémáit“. Két bp-. egyetemista az alföldi parasztság érdekében emel szót.

Hogy a társadalmi különbségek egészen el nem törölhetők, arra egy sz. jh. a kommunizmust idézi példaként. Viszont általános az a vélemény, hogy a túlságos különbségek enyhíthetők, csökkenthetők, „mert mindig egy adott közösség világnézetének függvényei“ (sz. jh.). Egyesek szerint „okos földreformmal“ (sz. jh.), mások szerint „jó neveléssel“, „az általános műveltség emelésével“, „enyhítő szeretettel, önzetlenséggel“ térhetünk az enyhülés útjára. Egy sz. bhn. szerint „a társadalmi különbségek megszüntetését mindjárt az iskolákban kellene elkezdeni. Hogy ne legyenek ilyen élesek, az csupán az úri osztálytól függ“. Legérdekesebb az a csoport, amely ezt a kérdést is a vallásom világnézet, *a krisztusi szocializmus szellemében* látja megoldhatónak. „Krisztus szocializmusában feltétlen megoldhatók“ — írja egy bp. szig. o. Egy sz. bh. szerint a fennálló társadalmi különbség „evangélium-ellenes valami“, egy kollégája pedig ezt írja: „Krisztus nem ismert társadalmi különbségeket. Csak az emberi érték tehet különbségeket“.

A szellemtudományok vagy a természettudományok primátusára vonatkozó kérdés statisztikai szempontból nem hozhatott reális eredményt, mert természetszerűen majdnem mindenki a maga tudományára szavazott (noha, különös, nem egy példa akadt az ellenkezőre is!). A természettudományok 37 és a szellemtudományok 22 hívével szemben a legtöbb híve mégis annak a felfogásnak van, hogy mind a két tudománycsoport egyformán értékes és fontos. Egy sz. bh. egyszerűen elveti a problémát — és alighanem neki van igaza: „A két tudomány közti értékelés nem méltó ahhoz, aki egyszer általában a tudomány értékével és mivoltával tisztába jött“. A természettudományok hívei azzal

érvelnek, hogy ezek válnak nagyobb hasznára az emberiségnek, — „a többi csak elmélet“ (p. oh.), — a szellemtudományok hívei erre azzal felelnek, hogy „a természettudományok csak alap a megértéshez és megismeréshez“ (bp. jh.), a „szellemi tudományok az alap a modern élet gyakorlatiasságában is“ (sz. bh.), ezek „tanítanak meg gondolkodni s ezek adnak hitet“ (sz. jh.), s „ezek alkalmasak világnézeti nevelésre“ (sz. jh.). A vitát mintegy lezárja egy sz. bh.: „A szellemtudomány szebb, a természettudomány hasznosabb“.

Általában *a tudományról* nem sok jelentős felelet szól, de ezek annál érdekesebbek. Egy 23 é. sz. jh. szerint „az élet egyszerű és világos. A tudomány komplikált és zavaros“. Egy bp. jh. és egy mh. szerint is „a tudomány szükséges rossz, mely csak komplikál] vabbá teszi az életet“. Ugyanaz a gondolat ez, amely egyes válaszadóinkkal a műveltséget is a boldogtalansággal hozta kapcsolatba. Egy bp. jh. viszont a tudomány utilitarisztikus felfogását vallja: „A tudomány önmagában semmi. Csak úgy érték, ha tökéletesíti az emberi életet“. Legérdekesebb az a sz. jh.-k körében elterjedt felfogás, hogy a tudomány hivatása tulajdonképpen a hit és erkölcs szolgálata. „A tudomány csak eszköz a valóság megismerésében. Nem öncél, hanem az ember megbízható famulusa. Legszentebb feladata, hogy a hitet és Istent szolgálja“ — írja egyikük. S a társa: „A tudomány a lelkiismeret és hit mögött csak másodrangú jelentőségű, *Mindenféle tudásra szükségünk van, de leginkább egy olyan világnézet kialakítására, mely biztosítja a lélek nyugalmát*“. Ez a felelet már átvezet arra a kérdésre, hogy milyen tudásra van szükségünk. Az aránylag kevés felelet közül egy bp. oh.-é a legtalpraesettebb: „Egy szakra specializálódott *általános* tudásra van szükségünk“.

A kérdőív utolsó kérdése — „érdemes-e tanulni?“ — ismét általános, sőt sokszor viharos igenlést váltott ki válaszadóink körében, hiszen, mint mondják, más felfogással nem választottak volna intellektuális életpályát. Olyan is van, aki azzal felel, hogy „ezt még kérdezni is lehet?“ „A kérdőíven a kérdőjel bizonyára tévedés: érdemes tanulni!“ — írja egy bp. jh. Csak egy ingadozó, egy kitérő és egy tagadó válasz akadt. A tagadó: „Nem érdemes tanulni. Ha az ember buta, lehet félrevezetni; de ha tud valamit, akkor is túrnie kell a mai vezetést“ (19 é. sz. jh.). Az ingadozó: „Néha úgy érzem, nem ér semmit az egész, mert a tu-

datlan ember sokkal boldogabb. Viszont tudni meg jó érzés“ (p.). A kitérő: „Érdemes-c tanulni? — Erre majd csak a jövő felel“ (p.).

Zárószó.

„Veni, inventus ...“

A kérdőívre adott 129 válasz feldolgozásának végére értünk. A kérdések és feleletek az intelligens, vezetős szerepre elhivatott magyar fiatalságnak csaknem egész szellemi- és életterületét felölelték. Mit teljét hozzá a feldolgozó? Az anketának épen az az értelme, hogy önmagáért beszéljen. Csupán néhány összefoglaló megjegyzés kívánkozik befejezésül.

Mikor a feldolgozónak először volt alkalmja képet rajzolni a magyar ifjúság lelkivilágáról, a 30-as évek elején, úgy tűnt fel, hogy a magyar intellektuális fiatalság egyrésze tanácstalan lelki-zavarral, igazi emberi és nemzeti célkitűzések nélkül állt az élet és a jövő előtt. Az a veszély fenyegetett, hogy ez a típus egyre nagyobb mértékben fogja benépesíteni a fiatalság sorait. Ha anketünk tanulságai alapján ítélnünk: ez az aggodalom feleslegesnek bizonyult. Az anket résztvevőinek feleleteiből egy nagyjából *öntudatosan gondolkodó, céltudatos, sok probléma iránt fogékony, reális érzékű, józan iületű fiatalság* képe bontakozik ki. Válaszadóink száma nem nagy, s felületesség lenne vakmerően általánosítani vallomásaik alapján. Mégis alig volt probléma, amely meg ne találta volna köztük talpraesett, higgadt mesterét. Néhány kivételtől eltekintve, majdnem mindegyikük adott valami eredetit és intelligensét válaszában.

A kibontakozó arckép inkább megnyugtató, mint aggodalmas. Ebben az ifjúságban benne él az igazságosabb és boldogabb magyar jövő kialakításának céltudata és a küzdőhajlam, egy új, szociálisabb, nemzetibb és keresztényibb Magyarország felépítésének vágya. Ez a Magyarország közelebb lesz a magyar földhöz és népéhez, a faluhoz és a parasztsághoz, — így kívánja fejlett szociális érzékük és a nemzet őseréjére támaszkodó magyarságszemléletük. Mert bennük él az egészséges reformvágy is, az új, a jobb, az okosabb akarása; de hogy ez a reform vágy mennyire mentes a mindent felborító lázadás szellemétől, hogy milyen józan mértéktartás uralja őket a céltudatos előrehaladásban, azt a reformokról, a szociális különbségekről és a hagyományok józan megrostálásáról vallott felfogásuk, a Népszövetséggel és az

idősebb nemzedékkel szemben kialakult higgadt véleményük és a szabadság közösségi, nemzeti és erkölcsi korlátait elismerő nézeteik egyaránt bizonyítják. Általában reális érzék jellemzi őket, bizonyos kiábrándultság a kényelmes vagy erejét vesztett konvenciókból, leszámolás a múlt letűnt eszményeivel, liberalizmussal és kommunizmussal egyaránt, bizonyos kritikai szellem, amely a „Nyugat védőbástyája“ című egyoldalú szerződésnek, az idegenforgalmi jelszavaknak, a bajtársi alakulatoknak és a nevelési rendszernek a bírálatában és a középosztály hallgatólagos megtagadásában egyként megnyilvánul. Reális korlátokat fogad el életvágjuk is: a liberalizmus vagyongyűjtő ideálja helyett szerény életigényekkel mennek az élet elé, legfeljebb a kulturális színvonalhoz ragaszkodnak. A reális érzék vezeti őket rejtettebb összefüggések világosan-látására is, ahogyan az külpolitikai nézeteikben, a magyarságot fenyegető veszélyek korai felismerésében és megoldást kereső öntudatos magyarságukban kifejezésre jut. De hogy ez a reális, kritikai szellem még mindig mennyi idealizmust rejteget, arról a nemzeti és szociális problémák megoldásának vágyán kívül a hivatási kérdésekben, a női eszmény keresésében, a munka és műveltség értékelésében nyilvánított nézetük tesz valómást. Lelkivilágukban feltűnő a vallás és erkölcs világnézetformáló ereje is — egy keresztényi Magyarország reménységét dajkálja ez, — és általában nagy szó már az is, hogy egyáltalában *van* világnézetük.

Igaz, hogy a vallás az egyedüli vezetőjük világnézetük kialakításában. A nemzedékeket elválasztó szakadékról, saját nemzedékük megítélésében és a mesterek hiányáról vallott felfogásuk árulja el, hogy tulajdonképpen mennyire magányos lélek mind-egyik! Mesterek nélkül, különösebb filozófiai hajlam áldása nélkül, mindegyiknek magának kellett világnézetét kialakítania, problémáról problémára átgűrve lelkébe a világ képét.

És még valami fenyeget, hogy megtörje idealizmusukat és életlendületüket: az egyetemi tanulmányok végén, a küzdő élet kapujában ott áll a nagy kérdőjel, az elhelyezkedés és boldogulás, a munka és jövedelem arányának problémája. Mivel lázadni nem akarnak, inkább kesernyességbe fojtják szorongásukat...

Ez a fiatalság megérdemelné, hogy mértéktartó vágyai — nemzete és a saját sorsában is — beteljesüljenek.